

Universitetet i Bergen, Det juridiske fakultet

Tvangsekteskap i straffeloven § 253

– Hvor går grensen for “utilbørlig press”?

Kandidatnummer: 81

Leveringsfrist: 1. juni 2016

Antall ord: 14 134

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Presentasjon av problemstillingen.....	3
1.2 Problemstillingens aktualitet.....	4
1.3 Avgrensninger	5
1.4 Rettskildebilde og metode.....	5
1.5 Oversikt over oppgavens innhold og struktur	7
1.6 Case	7
2. Et overblikk	9
2.1 Straffebudet mot tvangsekteskap strl. § 253 – En introduksjon.....	9
2.1.1 <i>Ekteskap som vilkår</i>	10
2.2.2 <i>Tvang som vilkår</i>	14
2.3 De uakseptable virkemidler.....	16
2.3.1 <i>Vold og frihetsberøvelse</i>	16
2.3.2 <i>Straffbar og urettmessig atferd</i>	16
2.3.3 <i>Utilbørlig press – introduksjon</i>	17
2.4 Forsett som skyldkrav	19
3. Tvangsekteskap i ekteskapslovgivningen	21
3.1 Historisk introduksjon.....	21
3.1.1 <i>Rettsstridig tvang etter el. § 16 tredje ledd</i>	22
3.1.2 <i>Forholdet mellom strafferetten og sivilretten</i>	25
4. Nærmere om grensen for utilbørlig press	28
4.1 Generelt om rettsstrid som vilkår for straffansvar	28
4.1.1 <i>Betydningen ved fravær av rettsstridsreservasjon i § 253</i>	29
4.2 Art av press.....	31
4.3 Grader av frivillighet.....	33
4.4 Hvilke sosiale sanksjoner rammes av “utilbørlig press”?	36
4.5 Sammenhengen mellom tvangen og “utilbørlig press”	38
5. Avsluttende kommentarer	42
Litteraturliste	43

1. Innledning

1.1 Presentasjon av problemstillingen

Temaet for denne oppgaven er straffelovens forbud mot tvangsekteskap. Straffeloven § 253 etablerer et forbud mot ekteskap gjennomført ved at noen “ved vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap”. Strafferammen er fengsel inntil 6 år.

Oppgaven vil fokusere på kriteriet “utilbørlig press”, og søke å gi en vurdering av hvor grensen trekkes opp mot det strafferettslige ansvaret når foreldre/familie utøver press og påvirkning ved ekteskapsinngåelser. Det er først og fremst denne nedre terskelen mellom den ikke-straffbare atferden og det utilbørlige presset som er oppgavens anliggende.

Omfanget av kriteriet “utilbørlig press” er noe uklart, og dette kan være problematisk med hensyn til forutberegnelighet. Tilfeller innenfor det øverste alvorlige sjiktet av straffebudet, Straffelovens handlingsbeskrivelse gir liten veiledning i grensetilfellene som først og fremst er knyttet til “utilbørlig press”.¹ Det kan føles vanskeligere for den utsatte å komme i kontakt med hjelpeapparatet ettersom presset som er utøvd ikke føles like graverende som vold og frihetsberøvelse, som er straffbare i seg selv etter andre straffebud, også om de ikke har sammenheng med ekteskapspress.

I straffeloven av 1902 § 222 annet ledd krevde man at det utilbørlige presset skulle være rettsstridig.² Rettsstridsbegrepet i lovteksten ga en tilsynelatende pekepinn på grensedragningen. Imidlertid er denne reservasjonen fjernet fra straffeloven av 2005. Oppgaven vil derfor også vurdere om bestemmelsens ordlyd har endret seg slik at den har fått en annen rekkevidde enn slik den var tiltenkt ved opprettelsen i 2003.

I lovgivningen finnes det mange virkemidler mot tvangsekteskap. Ekteskap inngått ved rettsstridig tvang er også en ugyldighetsgrunn etter ekteskapsloven § 16 tredje ledd. Formålet er å forhindre at borgere blir giftet vekk mot sin vilje, ettersom fritt valg av ektefelle er en menneskerett nedfelt i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter art. 23 nr. 3, og FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner art. 16 nr. 1

¹ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 108.

² Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 11.

bokstav b. Ettersom ekteskapsloven og straffeloven tilnærmer seg problematikken med tilsynelatende like vilkår ved at det må foreligge rettsstridig tvang, trekkes ugyldiggjøringsregelen inn for å undersøke om vilkåret i den kan gi svar på hvor grensen trekkes opp etter straffeloven. Retten til å gifte seg av egen fri vilje er også inkorporert i norsk lov jfr. el. § 1b annet punktum. Derfor vil oppgaven i tillegg undersøke om straffebestemmelsen kan ses i lys av frivillighetsaspektet i ekteskapslovgivningen.

1.2 Problemstillingens aktualitet

Holmøy og Lødrup mener frivilligheten av ekteskapsinngåelsen må vurderes etter norsk målestokk.³ Men denne kan være vanskelig å fastslå i et flerkulturelt samfunn. I andre kulturer kan slekt og familie utgjøre en persons sikkerhetsnett i større grad enn det som er vanlig i Norge, og hvem man gifter seg med kan være et kollektivt anliggende heller enn individets valg. Det kan for eksempel dreie seg om forsoning mellom familier, eller å gifte seg for å få høyere anseelse og beholde æren til familien. Derfor kan det bety mye for familiens overhode å være delaktig i en ekteskapsinngåelse og påvirke eller avgjøre partnervalget, uten at slike motivasjoner nødvendigvis betyr at ekteskapsargumentasjonen involverer tvang.

Arrangerte ekteskap er vanlig i store deler av verden, og er i utgangspunktet ikke i strid med norsk lov.⁴ Det faktum at det finnes slike kulturelle ulikheter ved ekteskapsinngåelse kan tilsi at terskelen for å anse et press som straffbart bør være høy. Med andre ord kan det tenkes at vilkåret bør brukes med varsomhet for å sikre forutberegneligheten i rettssystemet.

I enkelte trossamfunn og kulturer finnes det også en ekstrem grad av sosial kontroll, og begrensninger på muligheten til å kunne ta selvstendige valg.⁵ Det er høy terskel for å anmelde sine nærmeste, når det nettopp er disse som oftest utøver press. I samfunn hvor ære og skam er sentrale forestillinger, kan det også føles svært stigmatiserende om man ønsker å skille seg eller å få ekteskapet ugyldiggjort etter sivilrettslige regler. Den som er blitt utsatt for press kan dermed begynne å innfinne seg med livsalternativet av frykt for represalier,

³ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 109.

⁴ Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 10.

⁵ Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger i unges frihet (2013-2016) s. 5.

utestengelse, og/eller isolasjon fra familie, venner og bekjente. Dette er faktorer som indikerer at det finnes store mørketall på feltet.

Strl. § 253 signaliserer at den vil fange opp tilfellene der det har blitt utøvd tvang i form av utestenging av familie og trusler om dette.⁶ I en rettspolitisk sammenheng kan dette ses som et positivt og effektivt tiltak ettersom trusler og press er hyppig brukte virkemidler i ekteskapsargumentasjon.⁷

Tvangsekteskap fikk sitt eget ledd i tvangsbestemmelsen i 2002, og er nå blitt en egen separert bestemmelse. Som nevnt er bestemmelsen noe annerledes i at vilkåret “rettsstridig atferd” ikke lenger finnes. Disse endringene trådte i kraft 1. oktober 2015, noe som også stiller spørsmål ved om det foreligger en endring i rekkevidden av straffebudet.

1.3 Avgrensninger

Utlendingsloven regulerer også tvangsekteskapsproblematikken. Utlendingsretten tilnærmer seg problematikken ved at ekteskap skal være inngått mot en av partenes vilje, mens straffebudet og ekteskapsloven benytter seg av tvangsvilkår og rettsstridig tvang. Ettersom oppgaven vurderer tvangsmidlet, avgrenses det derfor mot utlendingsretten.

I tillegg vil oppgaven avgrense seg mot barneekteskap etter strl. § 262 annet ledd.

Straffebudet parkerer tvangsvurderingen og bestemmer at ekteskap inngått med barn under 16 år er et direkte straffbart forhold.

1.4 Rettskildebilde og metode

Opgaven vil benytte seg av vanlig juridisk metode hvor tolkning av lovens ordlyd legges til grunn først. Deretter vil den ses i lys av forarbeidene. Dette gjøres for å analysere lovgivers intensjon om hvilke tilfeller som rammes av bestemmelsene om tvangsekteskap i henholdsvis ekteskapslovgivningen og straffeloven. Det er heller ikke lagt til grunn i Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) at det har skjedd en realitetsendring i nåværende lov. Dette indikerer i tillegg at gammel

⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 137.

⁷ Årsrapport (2014) s. 5 og 6.

rettspraksis ikke er uvesentlig i analysen av hva som ligger i vilkåret om “utilbørlig press”. Det er uttrykkelig nevnt i forarbeidene at det er overlatt til rettspraksis å trekke linjene for ugyldiggjøring av ekteskap inngått ved rettstridig tvang.⁸ Det er også tilfellet i henhold til straffebestemmelsen. Dette fremkommer hovedsakelig av de to Høyesterettsdommene som finnes på området, og ved at vilkåret “utilbørlig press” er et normativt begrep som legger opp til en konkret domstolsvurdering.⁹ Derfor vil de momenter som rettspraksis tar opp i vurderingen av bestemmelsen, brukes i grensedragningen av vilkåret “utilbørlig press”. Det er i denne sammenheng viktig å bemerke at det finnes kun to strafferettsdommer fra Høyesterett som angår tvangsekteskap. De fleste dommene er derfor underrettsdommer fra tingretten i relasjon til ekteskapsloven og straffeloven. Ekteskapslovgivningen blir av den grunn benyttet i tillegg til straffebestemmelsen da begge bestemmelsene benytter seg av “rettsstrid” og kan kaste lys over straffebudet. Sakene som oppgaven fokuserer på knytter seg til grense- og tvilstilfellene av tvangsekteskap, slik at oppgaven blir nødt til å bruke underrettsdommene i større grad enn hva som ville vært gjort hvis det forelå bred rettspraksis på området. Dette uten at de får stor rettskildemessig vekt i grensedragningen.

Ikke-juridisk litteratur har blitt benyttet i oppgaven for å gi et dypere og faglig innblikk på hva tvangsekteskap er. Tvangsekteskap har vært et tema for forskning blant sosiologer, og det finnes i tillegg en handlingsplan med tiltak mot tvangsekteskap.¹⁰ Innholdet i forskningsrapporter regjerings- og organisasjonsarbeid tegner et bilde av ulike situasjoner tematikken berører og er derfor gjenstand for vurdering av hvorvidt straffebestemmelsen rammer disse tilfellene eller ikke.

⁸ Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) s. 18.

⁹ Rt. 2006 s.140 og Rt. 2014 s. 205.

¹⁰ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har siden 1998 utarbeidet handlingsplan mot tvangsekteskap. Siste gjelder for perioden 2013-2016 *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet*.

1.5 Oversikt over oppgavens innhold og struktur

Oppgaven vil først og fremst være en rettsdogmatisk analyse med fokus på gjeldende rett om hvor grensen går for “utilbørlig press” i ekteskapsargumentasjonen. Loven benytter skjønnsmessige grep, noe som åpner for drøftelser om hvor det vil være rimeligst å trekke denne grensen. Derfor er det naturlig å kalle oppgaven for de lege lata. I kapittel 2 redegjøres det for straffebudet, dets vilkår for straff og generell tolkning av de ulike tvangsmidlene. Kapittel 3 vil omhandle sivilrettslige regler som regulerer tvangsekteskap, herunder ekteskapsloven om ugyldiggjøring og en kort skisse av bakgrunnen for ugyldiggjøringsregelen ved rettsstridig tvang. Kapittel 4 vil være mer inngående i analysen av hvilke tilfeller som kan tenkes å bli rammet av “utilbørlig press”, og på denne måten forsøke å tegne et mer konkretisert bilde av hvor grensedragningen går. I kapittel 5 oppsummeres funnene i analysen fra kapittel 4, og videre redegjøres det kort om hvorvidt resultatet taler for at regelen bør endres.

1.6 Case

Nedenfor fremlegges to case-eksempler. Disse vil hovedsakelig bli brukt i analysedelen; kapittel 4. Sakene er fiktive, men faktumet og scenariene er hentet fra rettspraksis, Røde Kors-telefonen for tvangsekteskap¹¹ og saker fra Kompetanseteam mot tvangsekteskap. En slik case-fremlegging synes å være hensiktsmessig da det er svært lite rettspraksis på de mindre strafferettslige åpenbare tilfellene som er knyttet til “utilbørlig press”.

Case 1:

En 16 år gammel jente (A). Far (B) og mor (C) er enige om at hun må gifte seg med en mann de anerkjenner. Det er visse krav, f.eks. at han skal ha en inntekt. Det har alltid vært viktig for foreldrene at jenta er lydig og at hun innfinner seg med de valgene de har tatt for henne. Det viser utad at familien har ære og disiplin. Det å gifte seg med noen foreldrene foreslår synes foreldrene er svært vanlig i deres kultur. Det har for henne lenge vært et faktum at hun skal gifte seg med en mann foreldrene velger. Presset og påvirkningen har forefalt som ledd i oppdragelsen over lang tid, helt siden starten av tenårene. Far har uttalt under

¹¹ Dato for telefonsamtale 17.02.2016

familiesammenkomster at hun snart er gifteklar, at de vet om flere aktuelle kandidater og at storfamilien ville blitt svært fornøyde om hun valgte en av de aktuelle. Det har aldri blitt utøvd vold eller trusler om noe straffbart. Hun har blitt utsatt for krasse kommentarer og blitt fortalt at hun ikke har noen valg og at et ekteskap vil finne sted til slutt. Protesten fra jenta har kommet i form av at hun har forholdt seg lite engasjert, og hun har ikke ønsket å konfrontere foreldrene da hun var redd for å fornærme dem eller bli utstøtt fra familien. Selv om dette aldri ble brukt som et verbalt og psykisk argument fra foreldrene, var dette noe jenta tenkte kunne skje, da andre jenter i tilsvarende miljø var blitt utsatt for dette. Hun har således aldri følt at hun har noe reelt valg.

Case 2:

Kvinne 21 år (X) studerer. Hun har ikke lov til å ha norsk kjæreste og er aldri med på aktiviteter utenfor hjemmet. Det har vært svært strenge normer rundt henne. Hun har ved tidligere anledninger fått ørefik etter brudd på "innetider". Foreldrene vil at hun skal være gift når hun finner seg jobb. Det er strenge krav til hvem ektefellen skal være, hun får ikke selv ta del i valget. Hun får høre minst to ganger i uka at tiden nærmer seg for bryllup og at hun skal giftes bort med en gutt fra Pakistan med høy anseelse. Det er i tillegg press om at jenta ikke sluntrer unna skolen slik at hun får seg en jobb, noe som vil få familieforeningen til å gå raskere når de er gift. Hun har flere ganger uttrykt at hun vil studere og gifte seg når hun er nærmere 30 år. Broren til kvinnen pleier å råde om at hun skal bøye seg etter ønsket til foreldrene slik at det ikke blir dårlig stemning. Faren (Z) har gitt konkrete eksempler fra andre kvinner i miljøet som ikke gjorde som foreldrene sa og at konsekvensene var "fatale".

2. Et overblikk

2.1 Straffebudet mot tvangsekteskap strl. § 253 – En introduksjon

Straffeloven § 222 annet ledd er videreført i straffeloven av 2005 opprinnelse fra straffeloven av 1902 § 222 annet ledd. Den tidligere bestemmelsen lød:

“For tvangsekteskap straffes den som ved vold, frihetsberøvelse, utilbørlig press eller annen rettsstridig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å inngå ekteskap.”

Bestemmelsen har som nevnt blitt endret i straffeloven av 2005 ved at rettsstridsbegrepet er fjernet og opplistingen av gjerningsbeskrivelsene fremstår noe endret. Dette gjør at en kan stille seg spørsmål ved om det har skjedd en realitetsendring.

Dagens bestemmelse i strl. § 253 gjelder den som ved “vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap”.

For å angi en nærmere grensedragning i hoveddelen må det gis en vurdering av ekteskapsvilkåret og tvangsvilkåret og av straffebudet generelt.

Det karakteristiske med straffebudet er at regelen krever tvang, og at tvangen må manifestere seg gjennom et eller flere ulovlige midler. De tre første alternative vilkårene er gjerningsbeskrivelser som er straffbare etter andre paragrafer uavhengig av tvangsekteskap. Nedenfor redegjøres en kort ordlydstolkning av disse virkemidlene, da det kan kaste lys over hva som ligger i “utilbørlig press”.

Vilkårene “urettmessig atferd” og “utilbørlig press” har et mer uklart omfang, og representerer den delen av bestemmelsen som er relativ. Begge begrepene er normative uttrykk, og begge er rettslige standarder.¹² “[U]rettmessig” benyttes i loven for å avgjøre hva som er akseptabel atferd på bestemte livsområder hvor handlingen strider med normer, og ikke rettsregler.¹³ Det er også mange av de samme vurderingene som ligger bak uttrykket

¹² Andenæs (2004) s. 122.

¹³ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 23.

“utilbørlig”.¹⁴ Derfor skal oppgaven kort redegjøre for forholdet mellom og rekkevidden av disse to vilkårene.

For å kjenne et ekteskap ugyldig må saksøker ha blitt “tvunget” til å inngå ekteskap ved “rettsstridig atferd” jfr. el. § 16 tredje ledd. Dette er tilsynelatende de samme gjenstandene som er til vurdering etter strl. § 253.¹⁵ Noe som igjen gjør at det kan være fruktbart å gå nærmere inn på rettskilder fra begge rettsområdene og om ekteskapslovgivningen kan gi svar på hvor grensen for “utilbørlig press” kan gå.

2.1.1 Ekteskap som vilkår

Strl. § 253 gjelder den som ved “urettmessig atferd eller utilbørlig press tvinger noen til å inngå ekteskap”.¹⁶ Ordlyden indikerer at ekteskapet må være stiftet og inngått. Hvorvidt et ekteskap er inngått eller ikke, vil som regel være enkelt å fastslå, særlig hvis det er stiftet i Norge og etter norske ekteskapsrettslige regler.¹⁷ Men mange av ekteskapene inngås i utlandet. Det må derfor stilles spørsmål ved om ekteskapet er gyldig inngått hvis det foregår i utlandet. Reglene om anerkjennelse av ekteskap inngått i utlandet reguleres hovedsakelig av ekteskapsloven § 18 a ved at:

“Et ekteskap som er inngått i utlandet, anerkjennes her i riket dersom ekteskapet er gyldig inngått i vigselslandet.”

Ordlyden taler for at vigsler i utlandet også er omfattet hvis de er gyldig inngått i det aktuelle landet. Ekteskapets anerkjennelse gir ekteskapet da rettslige virkninger i Norge.¹⁸

I forlengelsen av dette kan en stille spørsmål ved om strl. § 253 rammer ekteskap som er i strid med vigselslandets rett. Eksempelvis kan man gjennomføre et ekteskap i afghansk tradisjon på flere ulike måter.¹⁹ De ulike etniske gruppene i landet har forskjellige tradisjoner

¹⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 169.

¹⁵ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) legger til grunn at rekkevidden for de to bestemmelsene bør være de samme. Se nærmere s. 108.

¹⁶ Min utheving.

¹⁷ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) s. 18.

¹⁸ Rt 2012 s. 1253.

¹⁹ Publikasjon på landinfo.no *Afghanistan: Ekteskap 2014*

knyttet til avtaler og praktiske gjennomføringer av ekteskapet. Ut ifra dette kan det forstås slik at hva som anses som et inngått ekteskap kan variere fra gruppe til gruppe, og det kan oppstå tvil om hvorvidt ekteskapet er gyldig og dermed rettslig sett inngått. Likeledes er tvangsekteskap forbudt etter sharia- og afghansk straffelov. Det er likevel grunn til å tro at ekteskap uten partenes samtykke ofte inngås.²⁰ Problemet i slike tilfeller er at partene er å betrakte som gift kulturelt, fornærmede har bøyd seg for tvangen, seksuelt overgrep kan ha skjedd og mesteparten av den kriminelle handlingen er gjort. Det er viktig å bemerke at tvangen kan fortsette etter selve ekteskapsinngåelsen. I dommen Rt. 2006 s. 140 var dette tilfellet. Etter irakisk rett var det et vilkår at ekteskapet skulle være registrert ved en domstol for å anse det for stiftet. Både tingretten og lagmannsretten hadde lagt til grunn en uriktig lovforståelse når de mente at straffebudet måtte være fullbyrdet når fornærmede hadde gitt etter for tvangen. Høyesterett tilbakeviser dette og fastslår at “[s]elv om et par i Irak religiøst, kulturelt og sosialt i stor utstrekning blir betraktet som gift uten at det foreligger slik registrering, må det etter dette legges til grunn at det rettslig sett ikke er inngått noe ekteskap mellom fornærmede og E, så lenge det ikke er blitt registrert ved en domstol”.²¹ Dette taler for at en forutsetning for at tvangsekteskap etter § 253 skal rammes, er at ekteskapet må være inngått etter vigselslandets rett. Imidlertid må det bemerkes at selv om ekteskapet ikke er i tråd med vigselslandets rett, kan gjerningspersonen bli dømt for forsøk på overtredelse av § 253. Dette er også fastslått i ovennevnte dom.

Unntaksvis kan ekteskapet ikke anerkjennes hvis det er i strid med ordre public-regelen jfr. el. § 18 a, siste setning: “Et ekteskap anerkjennes likevel ikke dersom dette åpenbart ville virke støtende på norsk rettsorden (ordre public)”. Bestemmelsen har for øvrig ingen materiell betydning da den kun er kodifisering av gjeldende rett.²² Etter denne regelen blir ekteskap som virker støtende på den norske rettsorden ikke anerkjent.²³ Dette er ofte realiteten med tvangsekteskap da de strider mot våre etiske normer. Det er ikke tvilsomt at unntaket om

²⁰ Publikasjon på landinfo.no *Afghanistan: Ekteskap 2014*

²¹ Fra avsnitt 22 Rt. 2006 s. 140.

²² Ot.prp. nr. 100 (2005-2006) s. 70.

²³ Holmøy/Lødrup/Asland s. 105.

ordre public gjelder ekteskap inngått ved rettsstridig tvang.²⁴ Videre må det derfor stilles spørsmål ved om disse ikke-ankjente ekteskapene også kan rammes av § 253.

Ordlyden sier naturligvis lite på dette punktet, men formålet med loven taler for at ikke-ankjente ekteskap også kan rammes av § 253, da veldig mange av disse ekteskapene nettopp foregår i utlandet og ofte er i strid med norske normer. Straffebestemmelsen er opprettet ordinært for å bøte på ekteskap inngått ved tvang. Det ville derfor vært sterkt urimelig hvis fornærmede ikke kunne anmelde forholdet. Høyesterett legger til grunn i et obiter dictum at et ekteskap som står “i sterk motstrid med vår etiske eller sosiale oppfatning, kan derimot ikke være til hinder for at det foreligger en fullbyrdet overtredelse av straffeloven § 222 andre ledd”.²⁵

Anerkjennelsesreglene og interlegal familierett vil bare peke på hvorvidt ekteskapet er inngått eller ikke. Sett i et strafferettslig perspektiv vil det gi en indikasjon på om man står overfor en fullbyrdet gjerningsbeskrivelse eller et forsøk.

Etter strl. § 16 første ledd kommer det klart frem at den som har forsett om å “fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer, og som foretar noe som leder direkte til utføringen” straffes for forsøk. Forsøksparagrafen er videreført uten noen realitetsendring.²⁶ Ordlyden indikerer at det må foreligge to grunnvilkår: forsett om å fullbyrde og deretter en foretatt handling som leder direkte til utføringen av lovbruddet. Dette støtter også forarbeidene.²⁷

Hvorvidt et ekteskap er inngått eller ikke inngått, avgjør grensen for når det foreligger fullbyrdelse av straffebudet eller et forsøk. Offeret må ha gitt etter for tvangen og ekteskapet må være gyldig stiftet.²⁸ Det finnes henholdsvis to eksempler på at et tilfelle defineres som forsøk. Det ene er at offeret ikke lar seg tvinge, og det andre er at personen har inngått noe som er svært likt et ekteskap, men at det likevel ikke erkjennes som et gyldig ekteskap etter

²⁴ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 105.

²⁵ Fra dommen Rt. 2006 s. 140. Nåværende bestemmelse er straffeloven av 2005 § 253.

²⁶ Matningsdal (2015) s. 59. Selv om det ikke foreligger en realitetsendring er det viktig å bemerke at straffeloven av 2005 ikke har videreført sondringen mellom forseelser og forbrytelser. Dette har imidlertid ikke betydning for oppgaven.

²⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 414 og Andenæs (2004) s. 348.

²⁸ Hovedsakelig fastslått i Rt. 2006 s. 140 avs. 22.

norske ekteskapsrettslige regler eller ordre public som nevnt over. Dette trenger likevel ikke være alltid like enkelt å fastslå i de tilfellene som grenser til “utilbørlig press”. I både case 1 og 2 er det ikke ordnet med noen papirer eller forberedelser til bryllup. Det eneste som går frem av faktum er at foreldrene forteller barna – med ulike grader av press – at de skal gifte seg. Case 2 fremstår alvorligere ettersom faren hevder konsekvensene av å ikke gjøre som han sier er “fatale”. Det er opplagt at foreldrene har forsett om å gifte bort A og X, mot deres vilje. De uttrykker begge på ulike måter at de ikke er begeistret, slik at foreldrene også er i viten om deres motvilje. I et slikt mer eller mindre forberedende tilfelle vil det være problematisk å fastslå forsøk på tvangsekteskap. I Rt. 2014 s. 205 – hvor det forelå forsøk på tvangsekteskap, er det et stykke på vei ordnet med noen formaliteter, man har prøvd å skaffe ekteskapskontrakt og kontakte mulla. Det fremstår derfor som at visse formelle ekteskapshandlinger må være forsøkt gjennomført. Dette er også i tråd med grunnvilkårene for forsøkets rekkevidde om å foreta en handling som direkte leder til ekteskapet.²⁹

Som nevnt kan tvangsekteskap være et kulturelt fullbyrdet ekteskap, som av ulike årsaker kun kan anses etter straffebudet som et forsøk på å tvinge noen inn i et ekteskap, fordi det ikke er inngått etter vigselslandets rett. Det kan tenkes urimelig at straffebudet er så godt som fullbyrdet etter omstendighetene slik at gjerningspersonen derfor bør få nærmere full pott på straffeutmålingen. Spørsmålet er om straffeutmålingen i et slikt tilfelle må være mildere når det foreligger et forsøk på overtredelse av § 253. Høyesterett la til grunn i Rt. 2006 s. 140 at det ved straffeutmålingen må tas hensyn til at man etter den aktuelle kulturen er å betrakte som gift og at det i den konkrete situasjonen hadde liten betydning at ekteskapet ikke var blitt formelt registrert. Her var som nevnt ekteskapet ikke blitt registrert ved en domstol slik irakisk rett krevde. Dette viser at det i realiteten har blitt lagt vekt på hvor nært opp mot fullbyrdelsesgrensen den kriminaliserende handlingen er. I tillegg gis det anledning til å gi en høyere straff enn hva man normalt ville gjort i et forsøksstilfelle etter § 80 første ledd bokstav b. Straffeloven av 1902 oppga et påbud om at forsøk straffes mildere jfr. § 51, men denne bestemmelsen er ikke videreført. Det har alltid vært lovgivers forutsetning at forsøk straffes

²⁹ Det er i tillegg foreslått i Prop. 42 L (2015-2016) et nytt annet ledd i § 253 om at regelen skal rette seg mot den som forleder en person til å reise til et annet land med forsett om at personen der vil bli utsatt for tvangsekteskap. Se s. 18. Forslaget er ikke vedtatt og vil ikke bli behandlet i oppgaven.

mildere enn om forbrytelsen var fullbyrdet.³⁰ Likevel er det faktum at § 51 ikke er videreført betyr at domstolene kan idømme maksimumsstraff selv om gjerningspersonen bare dømmes for forsøk.

2.2.2 Tvang som vilkår

Straffeloven definerer ikke hva som ligger i tvangsvilkåret selv om det finnes flere bestemmelser i straffeloven som deler dette vilkåret. Den naturlige ordlyden av “tvinger” er at vedkommende gjør en ønsket handling som er i strid med ens egen vilje. “[T]vinger” indikerer altså at det er fravær av autonomi.

Teorien hevder at tvang er man utøver et trykk på noens vilje, slik at den forholder seg i overenstemmelse med gjerningsmannens vilje, og i strid med sin egen.³¹

I Rt. 2011 s. 1317 som gjaldt utpressing etter strl. § 266 illustrerer hva som ligger i “tvinger” i relasjon til § 266. Høyesterett avgir en definisjon av tvang på helt generelt grunnlag og legger til grunn at § 266 forstås på samme måte som den alminnelige tvangsbestemmelsen. “Jeg ser at tvang foreligger der gjerningspersonen ved rettsstridig adferd skaper et press på fornærmede som er bestemmende for vedkommendes handlingsvalg.” En far betalte i saken en påstått gjeld for sin datter etter at det var blitt truet om at menneskeliv ville gå tapt dersom gjelden ikke ble nedbetalt. Det ble her lagt vekt på at faren betalte pengene med fravær av fri vilje, det var trusler om at datteren kunne bli drept som fikk ham til å betale pengene.³²

Sett i henhold til tvangsekteskapsbestemmelsen vil dette bety at inngåelsen av ekteskapet krever at gjerningspersonen har benyttet et eller flere av tvangsmidlene i § 253. Et ofte brukt pressmiddel er påføring av skyld for familiemedlemmers ulykke eller trusler om represalier i at fornærmede vil bli fratatt all kontakt med søsken og mor, deretter bli regnet som død hvis hun eller han ikke er lydig.³³ Et slikt trykk på offeret må dermed føre til at ekteskapet finner sted.

³⁰ Ot.prp. nr. 90 (2013-2014) s. 370.

³¹ Kjerschow (1930) s. 558.

³² Fra Høyesterettsdom Rt. 2011 s. 1317.

³³ Anonymisert sak hentet fra *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder* s. 36.

Ettersom tvangen må føre til et ekteskap kan en si at straffebudet krever årsakssammenheng mellom gjerningspersonens handlinger og ekteskapsinngåelsen.

Det er grunn til å fastslå at spørsmålet om rettsuvitenhet, som reguleres av strl. § 26, kan komme på spissen i tilfellet for tvangsekteskap. Det er svært nærliggende å tro at mange foreldre som utøver presset, mener de har gjort det i tråd med deres kultur og leveregler. Eksempelvis er det viktig for B og C i case 1 at datteren deres følger de alternative foreldrene velger. På den måten kan det bli påstått at man ikke gjorde noe som var i strid med det man mener er å forvente av foreldre i en ekteskapsituasjon, og at foreldrene ikke var bevisst at presset de utøvde var straffbart i Norge. Strl. § 26 fastslår at dersom man er “ukjent med at handlingen er ulovlig, straffes når uvitenheten er uaktsom”. Ordlyden taler for at personen ikke kan skyldes på uvitenheten uten å ha eksempelvis undersøkt om handlingen er ulovlig eller ikke. Det betyr at B ikke skyldes på at han har for eksempel bodd i Norge i noen få år og var kjent med at langvarig press for å få datteren inn i et ekteskap var ulovlig. For øvrig avløser § 26 bestemmelsen fra straffeloven av 1902 § 57. Forarbeidene legger til grunn at rettsuvitenheten bare vil kunne utelukke straffeskyld i den utstrekning den gjør handlemåten forsvarlig, jf. avgjørelsen i Rt. 1986 s. 1095.³⁴ Videre legger praksis til grunn at det stilles et svært strengt krav til aktsomheten.

I tingsrettdommen til Rt. 2014 s. 205 hevdet faren til fornærmede at han ikke hadde gjort noe ulovlig, men at handlingen han hadde gjort var i samsvar med deres kultur og tradisjon. Dette ble nevnt i spørsmålet om hvorvidt gjerningspersonen hadde utøvet utilbørlig press eller ikke, men illustrerer likevel at problemstillingen kan være aktuell. I saken ble blant annet datteren alvorlig deprimert på grunn av ekteskapspresset. I en vurdering av uaktsomheten kan slike momenter være indikasjon på at gjerningspersonen burde vite at handlingen han eller hun utfører har en alvorlig krenkende karakter som bryter med normer. I tillegg er det stort fokus på tvangsekteskapsproblematikken, noe som vil tale for desto høyere krav til at gjerningspersonen er aktsom.

³⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 429.

2.3 De uakseptable virkemidler

2.3.1 Vold og frihetsberøvelse

Den naturlige ordlyden i “vold” og “frihetsberøvelse” er at det utøves en kraftanvendelse på en annen person. Rettspraksis har lagt til grunn at enhver form for kraftanvendelse kan omfattes. Senere har det blitt slått fast at det må foreligge et minstekrav til styrken.³⁵ I det aktuelle tilfellet utøves volden for tvinge en person inn i et ekteskap.

Frihetsberøvelse reguleres av strl. § 254 og er videreført fra straffeloven av 1902 uten realitetsendringer. Det er etter ordlyden naturlig å si at en persons bevegelsesfrihet begrenses. Forarbeidene krever at personen må bli fysisk holdt igjen av en sperre, eventuelt at man fjerner gjenstander slik at personen ikke kommer seg vekk.³⁶ Rettspraksis har i tillegg lagt til grunn at ved avgjørelsen av om personen er berøvet friheten må hele hendelsesforløpet ses i sammenheng.³⁷

Ettersom begge kriteriene også er straffbare gjerninger etter andre bestemmelser i samme lov, er det en presumsjon at de samme vurderingene legges til grunn for ”vold” og ”frihetsberøvelse”. Imidlertid krever § 253 at volden og frihetsberøvelsen i tillegg ”tvinger” noen til å inngå ekteskap. Det kan derfor tenkes at den utøvde volden og frihetsberøvelsen har ganske alvorlig og krenkende karakter. Eksempelvis at volden ofte utøves av personer i nær relasjon mot sårbare personer.

2.3.2 Straffbar og urettmessig atferd

Ordlyden i ”annen straffbar og urettmessig atferd” indikerer at en taler om en oppførsel som strider med en rettsordenen og handlinger som strider med andre straffebestemmelser i tillegg til de ovennevnte vilkårene. Derved kan en si at hva som er en ”annen straffbar” atferd kan være enklere å fastslå enn hva som er ”urettmessig” atferd.

³⁵ Se henholdsvis Rt. 1922 s. 73 og 1971 s. 882.

³⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 137.

³⁷ Se Rt. 2002 s. 1707.

Urettmessig stammer fra 1902-loven og er hva man kaller et typisk rettsstridselement.³⁸ Likevel har lovgiver bevisst beveget seg vekk fra å bruke uttrykket rettsstridig fordi det var noe tilfeldig hvilke gjerningsbeskrivelser som inneholdt termen.³⁹ Urettmessig atferd henspiller på en konkret fysisk handling som avviker fra en forventet atferd i en ekteskapssituasjon. Det virker naturlig at “urettmessig atferd” går mer på den konkrete opptreden til gjerningsmannen. Eksempelvis kan det tenkes at et ørefik fra Z mot X fordi X protesterer på ekteskapet, kan være urettmessig atferd.⁴⁰ At en mor sultestreiker for å oppnå ekteskapsinngåelse kan være tilsvarende, noe som også avviker sterkt fra hva man forventer av foreldre i en ekteskapssituasjon. Det sistnevnte er forhold som ikke direkte bryter med rettsregler og derved ikke utgjør en “straffbar atferd”.

2.3.3 Utilbørlig press – introduksjon

En alminnelig ordlydstolkning av “utilbørlig” er at noe er urimelig. Ordlyden indikerer at presset må bryte med forventet normal atferd i den konkrete situasjonen. Dette peker igjen på at hva som er normal atferd i en gitt situasjon må vurderes konkret til enhver tid og i en gitt hendelse.

Forarbeidene gir uttrykk for at utilbørlig press sidestilles med “straffbar” og “urettmessig atferd” for å gjøre det klart at sosial utstenging og trussel om dette, kan ramme like hardt som de førstnevnte vilkårene.⁴¹ Det kan virke som om lovgiver har ment å sette terskelen for straffbar tvang lavere for straffbar tvang enn de øvrige vilkårene som fysisk vold ved å benytte uttrykket “press”. Samtidig avgrenses anvendelsesområdet ved at presset må være utilbørlig. Ut ifra et rettsikkerhetsperspektiv er det helt klart at ikke all form for negativt press kan pålegges en straffesanksjon. Straff hører som et utgangspunkt med til de mest alvorlig tilfellene. Det må tale for at presset må ha en nokså alvorlig karakter.

³⁸ Gröning/Husabø/Jacobsen (2015) s. 195.

³⁹ Ot.prp.nr. 8 (2007-2008) s. 21.

⁴⁰ Det kan også argumenteres for at dette utløser kriteriet “vold” etter bestemmelsen om vold i nære relasjoner, herunder mot barn jfr. § 282 eller “vold” etter § 253.

⁴¹ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 137.

Uttrykket rettsstridig kan oversettes med “utilbørlig”, “uforsvarlig” og “lastverdig”.⁴² Begge ordene i en handlingsbeskrivelse kan gi en pekepinn på det samme klanderverdige forhold. I flere dommer som gjelder ekteskapslovgivningen er det blitt slått fast at en handling er rettsstridig når den er klart utilbørlig⁴³, noe som indikerer at det ikke er noen vesentlig forskjell i innholdet av vurderingene. Dette temaet utdypes nærmere i kapittel 4.

Utilbørlig og urettmessig er begge normative gjerningselementer og ingen av uttrykkene gir nødvendigvis større veiledning enn den andre.⁴⁴ Hva som forventes av borgerne fra rettsordenen må ses konkret i henhold til den gitte situasjonen. Det foreligger foreløpig ingen rettspraksis på området som kan avklare hva som er forskjellen mellom ”urettmessig atferd” og ”utilbørlig press”. Derfor er det interessant å forsøke å angi hvilken grense lovgiver har satt mellom disse to kriteriene.

I eksemplet fra forrige avsnitt kan det tenkes at en sultestreik i tillegg til å være urettmessig atferd, utgjør et såpass stort press på X at den kvalifiserer til å være et utilbørlig press etter § 253. Det kan derfor virke som “urettmessig atferd” og “utilbørlig press” kan gli litt over i hverandre og ramme mange av de samme tilfellene. Samtidig kan det tenkes at en urettmessig atferd også kan skape et press på fornærmede som er klart utilbørlig under visse omstendigheter. Eksempelvis som i Rt. 2014 s. 205 hvor faren til fornærmede holdt tilbake felles stønad slik at familien ikke fikk penger til nødvendig underhold. En slik handling kan karakteriseres som urettmessig atferd ettersom de øvrige familiemedlemmene har like stor krav på stønnen. Samtidig utgjør tilbakeholdelsen et såpass stort press på fornærmede slik at hun føler seg tvunget til å inngå ekteskap. Det kan tyde på at vilkåret “utilbørlig press” er ment å ramme ytterligere handlinger som ikke kan fanges opp av urettmessig atferd. I så fall virker omfanget av ”utilbørlig press” å være videre enn ”urettmessig atferd”.

I Rt. 1985 s. 58 – en kjennelse etter straffeloven av 1902 § 350 om alminnelig fred og orden – gjør Høyesterett seg uenig i herredsrettens lovforståelse om at vilkåret “utilbørlig atferd” sikter til å ha en viss likhet med de øvrige oppramsede vilkårene i bestemmelsen som var “slagsmål” og “støy”. Dommen gjaldt en russefeiring hvor russen hadde seilt et ubåtliknende fartøy med den virkning at politiet og forsvaret ble alarmert. Førstvoterende bemerkte at han

⁴² Andenæs (2004) s. 155.

⁴³ Eksempelvis TOSLO-2009-46765

⁴⁴ Gröning/Husabø/Jacobsen (2015) s. 181.

er uenig i at det er “ufravikelig fellestrekk ved rettspraksis at det bare er bråk og larm som er blitt straffet”.⁴⁵ At stuntet var ment som en spøk kunne heller ikke frata handlingens utilbørlige karakter. Ser man kriteriet “utilbørlig press” i lys av denne dommen, kan det virke overflødig med et siste alternativt vilkår hvis lovgiver ikke hadde intendert å ramme øvrige handlinger i tillegg til straffbare og urettmessige atferder.

Ettersom det ikke finnes noen rettspraksis på forholdet mellom ”urettmessig atferd” og ”utilbørlig press”, kan det være det være vanskelig å trekke en konklusjon. Imidlertid er det mange faktorer som taler for at ordlyden i ”utilbørlig” strekker videre enn urettmessig.

2.4 Forsett som skyldkrav

Skyldkravet i strl. § 253 er forsett. Av straffelovens § 22 går det frem at forsettet må dekke gjerningsbeskrivelsen med mindre annet går særlig frem av loven. Det vil ikke være behov for å gjennomgå en ny tolkning av § 22 ettersom de samme prinsippene gjelder og rettstilstanden er uendret hva gjelder skyldkravet etter vedtakelsen av ny straffelov.⁴⁶ For at man skal kunne bebreide en person for strafferettslig ansvar må handlingen innfri gjerningsinnholdet i straffebudet, skyldkravet må være oppfylt og vedkommende må være tilregnelig.⁴⁷

Overført til tvangsekteskapsbestemmelsen vil dette bety at gjerningspersonen skal ha forsett om å tvinge noen til å inngå ekteskap ved bruk av et eller flere av tvangsmidlene som bestemmelsen oppstiller. Det sentrale i forsettbegrepet er at gjerningspersonen vet hva han gjør.⁴⁸ Gjerningspersonen visste eller burde vite, med de intellektuelle forutsetninger personen har, at atferden han eller hun valgte var ulovlig.⁴⁹ Det har vært vanlig å si at det ikke er den objektive sannsynlighetsgrad som er avgjørende, men den sannsynlighet som gjerningsmannen legger til grunn.⁵⁰

⁴⁵ Rt. 1985 s. 58.

⁴⁶ Eskeland (2015) s. 277.

⁴⁷ Andenæs (2004) s. 156.

⁴⁸ Eskeland (2015) s. 280. Rettsuvidenhet fritar ikke for straff jfr. § 22 annet ledd, men spørsmålet kan likevel komme på spissen som belyst over.

⁴⁹ Eskeland (2015) s. 276.

⁵⁰ Andenæs (2004) s. 234.

Bevismessig kan det tenkes ganske enkelt å konstatere at det foreligger forsett ettersom det å tvinge noen til ekteskapsinngåelse er en såpass konkret situasjon, slik at en gjerningsperson er klar over de forhold som gjerningsbeskrivelsen peker ut. Motsetningsvis kan det være vanskelig å bevise forsettet når synligheten av ufrivilligheten i forkant har vært liten. Det vil i praksis bety at forsettet ikke dekker tvangen ved inngåelsen av ekteskapet. Oppgaven kommer inn på fornærmedes motstand og betydningen det kan ha for tvangen i kapittel 4.5.

3. Tvangsekteskap i ekteskapslovgivningen

3.1 Historisk introduksjon

I den tidligere ekteskapsloven av 1918 ble ekteskap inngått ved tvang regulert av særskilte regler. Disse ble avskaffet slik at ekteskapsloven av 1. januar 1993 ikke lenger inneholdt slike reguleringer. Reguleringer som angikk tvang, villfarelse eller situasjoner der det av andre grunner forelå mangler ved den ene parts vilje til å inngå ekteskap, anså man som beskyttelsesmekanismer det var lite behov for i samfunnet.⁵¹ At ekteskapsloven ved endringslov 24. juni 1994 fikk tilbake en gammel bestemmelse om oppløsning av ekteskap inngått ved tvang, kan indikere at behovet for regulering dukket opp igjen ettersom innvandring til Norden økte.⁵²

El. § 16 tredje ledd regulerer ekteskap inngått ved tvang. Rettsvirkningene er at ekteskapet blir annullert, med virkning *ex tunc*, noe som betyr at ugyldigheten virker tilbake som om ekteskapet ikke har eksistert.⁵³ I tilfeller der det har blitt barn til i ekteskapet vil ikke bestemmelsen om farskap etter ekteskap, bestemmelsen om foreldreansvaret etter barneloven komme til anvendelse. Og noen bidragsplikt etter el. § 79 er følgelig uaktuell.⁵⁴ Det betyr at det ikke er noe felleseie å dele og skifteregler får ikke anvendelse. Enkelte hevder at konsekvensen av ugyldighet ikke er gjort godt nok rede for fordi det venter en rettsuvisshet for de som velger dette alternativet.⁵⁵ Alternativt til ugyldighet ble regelen om direkte skilsmisse etter el. § 23 innført som et ledd i økt fokus på tvangsekteskap. Her kan saksøker få umiddelbar skilsmisse, og ekteskapet får da de samme rettsvirkningene som om det har bestått et tidligere ekteskap. Begrunnelsen er at de som har vært utsatt for et tvangsekteskap kan nyte godt av de rettigheter lovgivningen tillegger ekteskapet og få status som fraskilt ektefelle.

⁵¹ Asland (2006) s. 17.

⁵² Se nærmere i Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) s. 12 og 13.

⁵³ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 105.

⁵⁴ Strandbakken (2005). S. 143. Se barneloven §§ 3 første ledd, 34 (foreldreansvar) og el. § 79 (bidragsforskudd).

⁵⁵ Ot.prp. nr. 100 (2005-2006) legger til grunn at pater est-regelen gjelder selv om ekteskapet får ugyldighetsdom. Begrunnelsen er blant annet at den tvang som er utøvd er irrelevant i spørsmålet om hvem som er far til barnet. Holmøy/Lødrup/Asland (2013) deler samme standpunkt.

Samtidig er det også stigmatiserende i enkelte kulturer å få status som skilt.⁵⁶ Derfor kan ugyldiggjøring være et godt alternativ, også i de tilfeller der saksøker ikke ønsker å anmelde sin familie.

I tillegg er det et prinsipp i norsk rett at ekteskap skal inngås av egen fri vilje. Grunnprinsippet for ekteskapsinngåelse fremkommer av ekteskapsloven § 1b annet punktum hvor et “[e]kteskap skal inngås av egen fri vilje”. Bestemmelsen ble innført som et ledd i å innarbeide FNs kvinnekonvensjon art. 16 om retten til fritt å velge ektefelle og å inngå ekteskap, og på den måten synliggjøre at frivillighet var et absolutt vilkår for å inngå ekteskap.⁵⁷ Prinsippet innebærer ikke noe direkte nytt da det også har kommet til uttrykk i tidligere konvensjoner, men har en symbolsk verdi i form av at det representerer et viktig vilkår for at et ekteskap skal anses som gyldig.⁵⁸ På bakgrunn av dette har det blitt hevdet at gapet mellom det frivillige og det tvungne ekteskap ikke bør være for stort.⁵⁹

3.1.1 Rettsstridig tvang etter el. § 16 tredje ledd

Som nevnt over kan man få ekteskapet ugyldiggjort dersom man har blitt “tvunget til å inngå ekteskap ved rettsstridig atferd”. Ifølge forarbeidene til § 16 tredje ledd er det opp til domstolene å trekke denne grensen.⁶⁰ Det er blitt hevdet at for å anse bestemmelsen oppfylt må tvangen gjennom trusler ha vært egnet til å skape alvorlig frykt.⁶¹ Dette var blant annet et vilkår i den tidligere bestemmelsen om ugyldiggjøring av ekteskap ved rettsstridig atferd.⁶² Det kan derfor stilles spørsmål ved om hva som er forholdet mellom dette momentet og lovvilkåret er etter el. § 16 tredje ledd.

Familiens bruk av sanksjoner som trusler om utestengelse, påvirkning i form av å gi skyldfølelse og skam, eller tilbakeholdelse av familiens felles underhold, er tilfeller som ikke nødvendigvis fremkaller alvorlig frykt hos saksøker. I praksis bør man bare gripe inn i de mer

⁵⁶ Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) s. 12.

⁵⁷ Ot.prp. nr. 35 (2004-2005) s. 81.

⁵⁸ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 67.

⁵⁹ Asland (2006) s. 23 og 24.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) s. 18.

⁶¹ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 108

⁶² Ot.prp.nr. 44 (1993-1994) s. 11.

alvorlige tilfellene ettersom ugyldiggjøring er en såpass streng reaksjon at det bør begrenses til de mer graverende tilfellene.⁶³ Dette gir inntrykk av at bestemmelsens rekkevidde begrenses til de tilfellene der saksøker har noe reelt å frykte. I eksemplet fra case 2 må det bety at X oppriktig tror på farens uttalelse om at konsekvensene av nekting er fatale. Ettersom det er domstolens oppgave å trekke linjene for når tvangen anses som rettsstridig, vil det vises til noen av de få dommene som finnes etter el. § 16 tredje ledd. Disse illustrerer hvilke momenter som til nå har blitt tatt med i vurderingen av rettsstridig atferd. Et ekteskap som er inngått på bakgrunn av press, men som ikke har fremkalt alvorlig frykt kan heller ikke kjennes ugyldig, nevnes det i underrettspraksis jfr. RG-2002-912, som også slutter seg til Holmøy og Lødrups lovforståelse.

Samtidig er det flere dommer som knytter vurderingen mer opp til alle forholdene og handlingene som bidro til å svekke motstanden hos saksøker, og de konkrete handlingene for å formalisere ekteskapet. Illustrerende er TNERO-2013-205170. En jente tilhørende det norsk-pakistanske miljøet ble giftet bort av sin familie til sønnen av en annen familie som et ledd i forsoning mellom familiene. Da hun opponerte ble hun fortalt at det ville medføre store konsekvenser for jentas og hennes families anseelse i det norsk-pakistanske miljøet. Hennes far mente jenta måtte gifte seg av respekt for foreldrene og at hun ville bli utstøtt dersom hun ikke gikk med på det. Det samme sa tantene til jenta. Retten legger til grunn at fysisk og psykisk tvang kan omfattes av regelen, og at den psykiske tvangen kan bestå i sosiale sanksjoner som utstøtelse og sterk moralsk fordømmelse. Videre mener retten at ikke alt sosialt press omfattes, men at presset må kunne karakteriseres som “rettsstridig”. Presset fra nærfamilien og storfamilien var så stort at hun ikke var i stand til å avstå fra å gifte seg.⁶⁴ Dommen illustrerer at sosiale sanksjoner som press fra forskjellige familiemedlemmer og ære- og omdømmetap i ekteskapsargumentasjonen kan bli ansett som rettsstridig atferd uten at dette nødvendigvis fremkaller alvorlig frykt.

TOSLO-2009-46765 gjaldt en kvinne som ble giftet bort mot sin vilje i Pakistan etter press fra familiens side og trusler om tap av familieære, sosial fordømmelse og utestenging, ikke bare av henne, men også av hennes nærmeste familie. Det var i realiteten onkler og andre av familiens overhoder som bestemte og ordnet med ekteskapsinngåelsen. Hennes protester ble

⁶³ Holmøy/Lødrup/Asland s. 109.

⁶⁴ TNERO-2013-205170

ikke hørt og hun ble fortalt at de visste hvordan de “skulle stoppe kjeften hennes hvis hun ikke godtok dette”.⁶⁵ Retten fant at tvangssituasjonen var klart utilbørlig og derved rettsstridig. Retten nevnte også at el. § 16 tredje ledd kan gjelde handlinger som ikke er straffbare. Dette kan tyde på at terskelen for ugyldiggjøring ikke er like høy som terskelen i strl. § 222 annet ledd, noe oppgaven vil komme nærmere inn på i avsnittet under. Dommen vurderer alle de ulike handlingene frem mot ekteskapet og mener totalen kvalifiserer til rettsstridig atferd. For øvrig er det et viktig moment at det ikke er tilstrekkelig at den ene parten ikke ønsket å gifte seg og likevel gjorde det; det må foreligge tvang etter lovens forstand.

I TOSLO-2007-167243 ble en pakistansk jente giftet bort til sin fetter. Presset begynte ved 12-13 års alderen i form av at jenta fikk beskjed om at hun skulle gifte seg med sin fetter. Faren var streng og ubøyelig, men truet henne aldri på livet. Tre av jentas tremenninger ble drept av deres bror to måneder før hennes eget bryllup, og jenta fryktet etter det for sitt eget liv og motsatte seg ikke ekteskapet. Likevel hadde hun vist protester; hun ble deprimert, stengte seg inne og drev selvskading. I rettens vurdering blir det lagt vekt på at den kulturen saksøker kom fra ga henne grunn til å frykte for sitt eget liv, selv om faren aldri hadde gjort noe straffbart.⁶⁶ For øvrig legger dommen til grunn at tvangen må være klart utilbørlig og at psykiske og sosiale sanksjoner er relevante i vurderingen.

Fryktmomentet er nevnt i noen av vurderingene i dommene over, og i andre ikke. Hva gjelder sistnevnte dom kan det tenkes at drap på slektninger har en såpass alvorlig karakter at det virker naturlig å belyse at det skaper alvorlig frykt hos saksøker. Ut ifra underrettspraksis kan det virke som at ekteskapsinngåelsen karakteriseres av at saksøker likevel har noe å frykte, det være seg for livet, friheten, utestengelse eller følelsen av å krenke familiens ære. På den annen side kan det sies at trusler om sosiale sanksjoner ikke nødvendigvis fremkaller alvorlig frykt, det avhenger av innholdet og eksempelvis av personens egenskaper som alder, sårbarhet, avhengighet til foreldre. På grunnlag av det kan man si at det neppe er et krav om at den rettsstridige atferden skal fremkalle alvorlig frykt, men at dersom den gjør det, er det klart et moment som kvalifiserer til ugyldiggjøring.

⁶⁵ TOSLO-2009-46765 s. 3

⁶⁶ TOSLO-2007-167243

3.1.2 Forholdet mellom strafferetten og sivilretten

Å fastslå hva som er “urettmessig atferd” og “utilbørlig press” og derved trekke grensen for den straffbare tvangen, kan være en vanskelig vurdering. Holmøy/Lødrup/Asland hevder at el. § 16 tredje ledd er en streng reaksjon, og at straffeloven og ekteskapsloven derfor bør legge samme norm til grunn.⁶⁷ På bakgrunn av dette kan man stille spørsmål ved om tvangsekteskap etter ekteskapsloven kontra etter straffeloven legger samme norm til grunn ved grensedragningen.

Et skille mellom § el. 16 tredje ledd og § strl. § 253 er at sistnevntes ordlyd ikke legger opp til et krav om fryktmoment. Det er heller ikke nevnt i rettspraksis av § 222 annet ledd som også forarbeidene støtter. Derfor er det grunnlag for å si at straffebudet ikke krever et fryktmoment knyttet til trusler, og det er heller aldri diskutert slik som det er blitt i underrettspraksis om ugyldiggjøring.

Det er videre utvilsomt ulike regler knyttet til bevisføring mellom saker på det strafferettslige planet og det sivilrettslige. Beviskravet i strafferetten er at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode. Det betyr at sannsynlighetsgraden bør være tilnærmet 100%. På sivilrettens område er det tilstrekkelig at retten finner tvangen bevist dersom det er mer sannsynlig enn ikke at den har funnet sted.⁶⁸ Asland (2006) stiller spørsmål ved om den prosessuelle forskjellen kan ha betydning for hva som materielt sett kan anses som tvang, men slår fast at tvangsterskelen neppe er ulik ettersom de bærende elementene i begge bestemmelsene er “rettsstridig atferd”. Strl. § 222 annet ledd, er som nevnt endret, ved at “rettsstridig atferd” er fjernet og hvor “utilbørlig press” står som et tilsynelatende selvstendig og alternativt vilkår i strl. § 253. Det kan muligens problematiseres om dette har betydning for forholdet mellom el. § 16 og strl. § 253 når førstnevnte bestemmelse står uendret i dag. Kan det da tenkes at trusler om utstøtelse fra familie som omfattes av strl. § 253, ikke kan anses for å være tvang etter el. § 16 tredje ledd? I så fall vil man kunne si at § 253 har en videre rekkevidde enn el. § 16 tredje ledd. Det er nærliggende å tenke at en slik tilnærming strider med rettsfølelsen ettersom ugyldiggjøring av et ekteskap er å anse som et mindre inngrep i motsetning til straffebestemmelsen hvor gjerningspersonen potensielt kan få inntil 6 år med fengsel.

⁶⁷ Holmøy/Lødrup/Asland s. 108.

⁶⁸ Asland (2006) s. 23.

Imidlertid har neppe lovgiverne ønsket å foreta en realitetsendring ved at handlingsbeskrivelsen i § 253 er noe endret, slik at det har betydning for § 16 tredje ledd. Selv om bestemmelsen har fått et noe endret språklig oppsett, er dette mer av stilistisk art enn konkret endring av rettsstilstanden. Oppgaven tar for seg rettsstridsbegrepet i kap. 4.2.1.

Å avslutte kontakt med familien er ikke i seg selv straffbart, men dersom det gjøres som tvangsmiddel for å oppnå ekteskapsinngåelse, må det også føre til ugyldighet, nettopp fordi det brukes som et middel for å tvinge noen i et ekteskap. Høyesterett har foreløpig ikke uttalt seg i henhold til straffebestemmelsen av 2005 og § 16 tredje ledd. Likevel indikerer underrettspraksis og høyesterettspraksis at det legges vekt på fremgangsmåtenes klanderverdighet som gjennomgått i forrige avsnitt. Det er med andre ord alle momentene som bidrar til å svekke fornærmedes eller saksøkers motstand som får merkelappen rettsstridig atferd og derav anses som tvang.

“Handlinger som ikke er straffbare kan dermed likevel føre til at et ekteskap anses ugyldig”.⁶⁹ Dette ble sagt i tingrettens vurdering TOSLO-2009-46765. Det kan tyde på at man i ekteskapslovgivningen ønsket at ekteskapet skulle kunne annulleres selv om det ikke kunne konstateres et straffeansvar, slik at rekkevidden til el. § 16 tredje ledd tenderte mot en videre anvendelse enn § 222 annet ledd. Dommen bygger også på Holmøy og Lødrups lovforståelse fra 2001 som da la til grunn at ekteskapslovgivningen måtte ha et videre anvendelsesområde. I den seneste tingsrettsdommen av el. § 16 tredje ledd, nevnes det at det er de samme handlinger som blir omfattet av strl. § 222 annet ledd. Retten slutter seg til den oppdaterte lovkommentaren til Holmøy/Lødrup/Asland som går bort fra tidligere kommentar, og hevder nå at terskelen på strafferettens område og ekteskapslovgivningens område må være den samme.⁷⁰

I Rt. 2006 s. 140 ble far og bror til fornærmede dømt for henholdsvis forsøk på tvangsekteskap etter strl. § 222 annet ledd da de hadde brukt trusler om vold som tvangsmiddel. Situasjonens alvorlighetsgrad var høy og tvangen ble uttalt som grov av Høyesterett da faren ved en anledning hadde brukt vold mot fornærmede. Dommen er riktignok den første på feltet, og Høyesterett fokuserer mye på forsøksdiskusjonen da

⁶⁹ TOSLO-2009-46765

⁷⁰ TNERO-2013-205170

ekteskapet ikke var lovformelig inngått etter vigselenslandets rett. Omstendighetene rundt fornærmede tas i betraktning ved straffutmålingen. Fornærmede befant seg i utlandet under tvangen, noe som gjorde henne meget sårbar. At det var brukt vold og at hun bare var 17 år var skjerpene. I tilfellet var det brukt sosialt press og forberedelser til gjennomføring. Retten siterer Lagmannsretten i at det må “antas at de fleste overtredelser av straffebudet skjer nettopp på denne måten, i form av vedvarende sosialt press over tid, for å bryte ned fornærmedes motstand”.⁷¹ Fornærmede ble fortalt daglig i en periode at det var bestemt at hun skulle gifte seg med søskenbarnet. I tillegg ble hun fortalt at hun ikke hadde noe valg i henhold til deres tradisjon og kultur, og det ble brukt argumenter om tap av familieære og om at hun ville bringe skam over nærmeste familie hvis hun motsatte seg faren. Videre ble det truet med utstøtelse fra resten av familien. Etter at ekteskapet var inngått ble hun nødt til å flytte med moren til en hemmelig adresse. Det er utvilsomt de samme momentene som inngår i vurderingen av den rettstridige atferden etter § 16 tredje ledd. Både teorien og praksis indikerer at den samme grensen for begge områdene bør legges til grunn.⁷² Det virker i tillegg rettslig forenkende å legge samme norm til grunn.

⁷¹ Rt. 2014 s. 205 avsnitt 14.

⁷² Holmøy/Lødrup/Asland s. 108. Deriblant TOSLO-2007-167243, Rt. 2006 s.140.

4. Nærmere om grensen for utilbørlig press

4.1 Generelt om rettsstrid som vilkår for straffansvar

Det er vanlig utgangspunkt i teorien å omtale rettsstrid som et generelt vilkår for straff.⁷³ Som nevnt kan det på bakgrunn av at begrepet er fjernet i strl. § 253 problematiseres hvilke tilfeller av press og påvirkning ved ekteskap som utgjør et “utilbørlig press” og får merkelappen straffbar. Innledningsvis ble det nevnt at sosialt press som trusler om utestengelse fra familie, bruk av skam og samvittighet som virkemidler i ekteskapsargumentasjonen forekommer ofte.

Når kravet om rettsstridighet brukes i kontekst at gjerningens straffbarhet avhenger av om den krenker annen gjeldende rett, er det nokså klart hva det siktes til.⁷⁴ Straffelovens narkotikabestemmelser er illustrerende, hvorav legemiddeloven definerer hvilke typer som gjør bruk av middelet ulovlig. Ut ifra straffelovens motiver skulle “rettsstridig” nevnt i lovteksten bero på normer utenfor straffebudet selv om handlingen var rettsstridig og straffbar i seg selv.⁷⁵ Når rettsstridig er brukt i en kontekst hvor svaret på innholdet finnes på et annet rettsområde, gir bruken av reservasjonen bestemmelsen en tilsiktet mening.

Dette gjelder imidlertid ikke ved tvangsbestemmelsen i § 222 annet ledd. Løsningen av rettsstridig tvang vil ikke finnes i andre rettsområder. Andenæs (2004) mener at uttrykket må forstås som en generell reservasjon fra lovgivers side om at det ikke er meningen å ramme alle de tilfellene som ellers ville gå under beskrivelsen i straffebudet. Umiddelbart kan man muligens si at slik straffebudet står oppstilt i § 253, uten rettsstridsbegrepet, gjør at urimelig press og påvirkning, og sosiale negative sanksjoner går under handlingsbeskrivelsen i straffebudet. Imidlertid ville det vært svært lite forutsigbart hvis alle former for påvirkning og press skulle rammes strafferettslig.

Ordet rettsstridig betyr språklig sett det motsatte av rettmessig og skaper lett forestilling om at det er spørsmål om en absolutt grense.⁷⁶ Rettsstridigheten av en trussel etter § 222 annet ledd, må avgjøres helt konkret og handlingen etter omstendighetene kan være rettsstridig, men

⁷³ Andenæs (2004) s. 102.

⁷⁴ Eskeland (2015) s. 152.

⁷⁵ Andenæs (2004) s. 154.

⁷⁶ Ibid. s.156.

likevel ikke straffbar.⁷⁷ Dette noe selvmotsigende budskapet i forarbeidene gir lite veiledning for grensedragningen i henhold det straffbare presset.

Departementet har altså gått inn for endringer hva gjelder rettsstridsreservasjonen ved at de har fjernet den i mange av bestemmelsene uten at dette nødvendigvis endrer rekkevidden i praksis.⁷⁸ Det har blant annet blitt hevdet av teoretikere og nevnt i forarbeider at det kunne virke noe tilfeldig hvorvidt rettsstridselement ble brukt i gjerningsbeskrivelsen eller ikke.⁷⁹

4.1.1 Betydningen ved fravær av rettsstridsreservasjon i § 253

Ettersom rettsstridsbegrepet er fjernet kan det stilles spørsmål ved om rekkevidden av straffebudet er utvidet.

Presset som utøves kan komme i ulik alvorlighetsgrad. Noen ganger kan det avvike sterkt fra det akseptable, og andre ganger kan den betraktes som innenfor normalen i en ekteskapssituasjon. Forarbeidene presiserer i kap. 16 at “rettsstridig atferd” byttes ut med “straffbar eller annen urettmessig handling”.⁸⁰

Til nå har det ikke blitt avsagt dom på tvangsekteskap etter straffeloven av 2005 § 253. I Rt. 2014 s. 205 etter § 222 annet ledd, fikk fornærmede daglig høre at hun ikke hadde noen annet valg enn å gifte seg og at hun ville bli utstøtt fra familien hvis hun ikke gikk med på det. Videre ordnet faren med de formelle ekteskapsforberedelsene i Iran. Det er presisert i dommen at vold og trusler om vold ikke er brukt mot datteren. Tiltalte ble dømt for forsøk på tvangsekteskap ettersom ekteskapet ikke var formelt inngått. I saken vurderes graden av presset. Det være seg tidsrom, innholdet i truslene, fornærmedes sårbarhet – herunder om hun befant seg i utlandet – og lav alder. Rettsstridsbegrepet er ikke eksplisitt omtalt og vurderingen av presset er konkrete i henhold til datteren og omgivelsene. Det er i tillegg flere omstendigheter som bidrar til det straffbare forholdet og om disse samlet er av utilbørlig art. I Rt. 2006 s. 140 skiller faktumet seg ut ved at det ble fremsatt drapstrusler mot fornærmede fra foreldrene. Høyesterett stiller ikke spørsmål ved om fornærmede er tvunget inn i ekteskap ved

⁷⁷ Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 11.

⁷⁸ Henholdsvis Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 22.

⁷⁹ Se bl. a. Røstad (1993) s. 38, Mæland (2012) s. 94 og Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 21.

⁸⁰ Se nærmere Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 421.

rettsstridig atferd da trusler om vold, voldsutøvelse og drapstrusler er klart straffbart. Likevel bemerker Høyesterett i straffutmålingen at voldsbruken og de fremsatte truslene gjør at tvangen er meget grov. Ut ifra vurderingene i dommene kan en si at rettsstridsbegrepet her ikke ville gitt mer klarhet i vurderingen. Det er snarere alle de ulike midlene som brukes for å få fornærmede inn i ekteskapet, og i mange tilfeller forbli der, som utgjør vurderingen for det klanderverdige. Ut ifra disse dommene kan en konstatere at “utilbørlig” alene er nok for at rettspraksis skal kunne dra en grense for det akseptable og ikke-akseptable. Teorien nevner også at domstolene i den enkelte sak skal vurdere forholdets straffverdighet, slik at det avgjørende blir en utilbørlighetsvurdering.⁸¹ Dette taler igjen for at en vurdering basert eksplisitt på rettsstridsbegrepet ikke er nødvendig.

I tillegg må det belyses at både forarbeider og teori har begynt å gå vekk fra en rettsstridsterminologi i strafferetten fordi den nødvendigvis ikke gir en nøyaktigere skildring av grensedragningen.⁸² I den forbindelse kan det tenkes at gjerningsbeskrivelsen språklig sett blir oppfylt, noe som kan bety at bestemmelsen strekker lenger enn hva lovgiver hadde intendert. Det er klart at ikke alle former for press, trusler og påvirkning bør strekke langt nok til å konstatere et straffeansvar. Det ville tatt rettssikkerheten av dage. I rettspraksis er det blitt lagt til grunn at det er domstolenes oppgave å vurdere om hensyn vektlegges slik at de handlinger som går innunder lovens ordlyd likevel ikke kan anses rettsstridig og følgelig ikke rammes av straffebudet.⁸³ Dette konstateres helt generelt i Liste-kjennelsen. Det er nærliggende å si at dette også gjelder for § 253 ettersom utilbørlighetsvurderingen er en domstolsavgjørelse. Med bakgrunn fra forarbeider og rettspraksis kan det derfor legges til grunn at fraværet av rettsstridsbegrepet i § 253 neppe utgjør en realitetsendring. Det later snarere til å være en presisering om at lovgiver spesielt ønsker at vilkåret skal ramme sosiale sanksjoner ved at man sidestiller “utilbørlig press” med “straffbar og urettmessig atferd” og ved at de tilfeller der atferden ikke er tillagt negative rettsvirkninger også kan rammes.⁸⁴

⁸¹ Bratholm/Matningsdal (1995) s. 519.

⁸² Se Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 22. Både Eskeland (2015) og Andenæs (2004) mener bruken er overflødig og at den bør begrense seg til tilfeller der kravet for straff er at det ikke foreligger en straffrihetsgrunn.

⁸³ Rt. 1979 s. 1492.

⁸⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 138.

4.2 Art av press

I Rt. 2006 s. 140 trekker Høyesterett inn at fornærmede var i en sårbar situasjon ettersom hun befant seg i Irak og at muligheten til å søke hjelp dermed var svekket. I tillegg var det et skjerpene moment at hun var 17 år.⁸⁵ En slik tilnærming til utilbørighetskriteriet har likhetstrekk med straffelovens bestemmelse om menneskehandel. Strl. § 257 benytter seg av uttrykket “misbruk av sårbar situasjon” som et alternativt vilkår. Bestemmelsene har en viss likhet i form av at begge er grove krenkelser av råderetten over egen kropp.

I strl. § 257 om menneskehandel blir vilkåret “misbruk av sårbar situasjon” brukt som middel for å tvinge/forlede en person til prostitusjon. Det finnes mange likheter mellom denne bestemmelsen og strl. § 253, ettersom den dreier seg om å få noen som ikke har handlingsalternativer til å gjøre noe en i utgangspunktet ikke er villig til. Dette aspektet er også tatt opp i en tidligere masteravhandling ved UiB, hvor det ble funnet lite nødvendig å ta med et slikt vilkår i tvangsekteskapsbestemmelsen. Det ble fastslått at fornærmedes sårbarhet også kan være et tungtveiende moment i utilbørighetsvurderingen.⁸⁶

Slik fremstår det også i Rt. 2006 s. 140 hvor fornærmede befant seg i Irak hvor deler av presset ble utøvd. Høyesterett knytter sårbarheten opp mot det faktum at fornærmede ikke kunne søke hjelp så lenge hun befant seg i Irak. Dette taler klart for at utilbørighetsvurderingen gir rom for å inkludere sårbarhetsmomentet. Forarbeidene legger til grunn at sårbarhetsvurderingen sikter til det å utnytte situasjoner der det ikke foreligger noe reelt og akseptabelt valg for den det gjelder, annet enn å underkaste seg “handlerne”.⁸⁷ De fleste tvangsekteskapssituasjoner knytter seg til slike tilfeller der fornærmede har i realiteten få eller ingen valg fordi livene deres har alltid blitt styrt av foreldre. B bruker sin dominans overfor A som er mindreårig og lett påvirkelig, til å bøye seg for førstnevntes krav. Hvis A fysisk befinner seg et sted hvor det er vanskelig å få tilgang på telefon eller å gå ut for å skaffe

⁸⁵ Rt. 2006 s. 140 avsnitt 28.

⁸⁶ Masteravhandling 02.05.2014 ved Charlotte Evjen Helgesen. Forfatteren har trukket inn svensk rett der “utnyttjande av utsattbelägenhet” er et kriterium som knyttes opp mot “misbruk av sårbar situasjon”. Ettersom disse to vurderingene er tilnærmet like, vil det ikke være behov for å trekke inn den svenske tvangsbestemmelsen i denne oppgaven.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 98. Det er fastslått i de nyere forarbeider at bestemmelsen om menneskehandel § 224 videreføres uten noen realitetsendring. Se eksempelvis Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 140.

hjelp, vil handlingsalternativet være desto mer svekket. Som regel vil situasjoner der fornærmede er mer sårbar naturligvis tale i disfavør av tiltalte ettersom presset utgjør større grad av tvang overfor den fornærmede. Overført til tvangsekteskapsbestemmelsen kan det stilles spørsmål ved om det er riktig å klandre B i større grad når han utøver det samme presset overfor A i Pakistan som han gjør i Norge?

Det kan problematiseres om en slik tilnærming til strl. § 253 stiller forutberegneligheten og derav rettssikkerheten i et dårlig lys. Straffebestemmelser skal likeledes beskytte den kriminelle personen mot et vilkårlig rettssystem. I mange tilfeller vil det av praktiske årsaker være naturlig at man tvinger igjennom ekteskapet når fornærmede først er i utlandet. Det være seg at ekteskapsformalitetene er enklere, at hele familien er samlet og det faktum at foreldrene er i full viten om at motstanden vil være svakere hos fornærmede. I praksis har sårbarhetsmomentet blitt ansett som skjerpene moment i straffutmålingen i den grad at tvangen er meget grov når fornærmede var i en svak posisjon i Irak.⁸⁸

I Rt. 2014 s. 205 ble fornærmede forsøkt tvunget til å gifte seg gjennom daglig sosialt press. I vurderingen av hvorvidt presset var utilbørlig legges det blant annet til grunn at jentas alder var 16 år, og at etter hendelsen ble hun nødt til å flytte til hemmelig adresse med sin mor. I et slik tilfelle hvor det ikke har blitt utøvd ulovlige handlinger mot fornærmede eller trusler om dette, kan det tenkes at ”misbruk av sårbar situasjon” i større grad ville fremhevet de forventningene som stilles til den som utøver presset enn vilkåret om ”utilbørlig press” ville gjort. På den måten vil bestemmelsen materielt sett fremstå klarere i den forstand at det å tvinge noen ved misbruk av sårbar situasjon er straffbar tvang, ved at fornærmede ikke har et annet valg enn å underkaste seg gjerningsmannens vilje.

I Rt. 2006 s. 142 hadde fornærmede også fått drapstrusler mot seg, som hovedsakelig bidro til den grove tvangen. Saken skiller seg ut ved at forelå klare omstendigheter som utgjorde det straffverdige forhold.

Videre i Rt. 2014 s. 205 tilordner faren med mulla, som gjør at han blir dømt for forsøk på tvangsekteskap. Det kan tenkes at selve forberedelsene til ekteskapet også utgjør et stort press på fornærmede. Det kan være svært belastende å være vitne til at far ordner med papirer til et ekteskap en selv ikke vil inngå. Selv om far ikke direkte henvender seg til fornærmede med

⁸⁸ Rt. 2006 s. 140 avsnitt 27.

trusler eller press, kan telefoner, undersøkelser, tilordne ekteskapsparirer være handlinger som går inn under ordlyden til “utilbørlig press”.

4.3 Grader av frivillighet

Forarbeidene til § 222 annet ledd definerer arrangert ekteskap i forbindelse med hvor man ønsker å trekke grensen mot tvangsekteskap:

“Ein føresetnad for at eit arrangert ekteskap skal vere lovleg, er at det er inngått frivillig.”

Hva som ligger i frivilligheten er nok vanskelig å fastslå. Men det virker naturlig å konstatere at den frivilligheten departementet her sikter til må kunne bety at man kan velge å avstå fra ekteskapsforslaget. Det fremstår nokså klart at lovgiver ikke ønsker å ramme arrangerte ekteskap. Videre mener forarbeidene til straffeloven av 1902 at arrangerte ekteskap innebærer at man skal ha inngått ekteskapet frivillig. Avgrensningen mellom tvangsekteskap og arrangert ekteskap går ved at tvangsekteskap er inngått ved at en av partene er utsatt for press. Det avgjørende er så om dette presset er så utilbørlig at vedkommende oppfatter at den ikke har noe annet valg, da vil det etter komiteens synspunkt være straffbar tvang.⁸⁹ Denne forklaringen gir en politisk skildring på hvor man har ønsket å trekke grensen etter strafferettslige regler. Imidlertid er arrangert ekteskap ikke et juridisk begrep og gir derfor lite veiledning om hvilke tilfeller en står ovenfor. Det finnes ikke én måte å gjennomføre et arrangert ekteskap på.⁹⁰ Eksempelvis vil mange ikke opponere mot sine foreldre og andre overhoder i familien når ektefelle blir foreslått, og etter norsk målestokk kan en si at man ikke har en reell mulighet å takke nei på bakgrunn av kulturelle forutsetninger.

Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap definerer arrangert ekteskap der det innebærer at familie er involvert i å finne aktuelle partnere, og tilføyer at det ikke er forbudt i norsk lov.⁹¹ Premisset i definisjonen er for vag og innholdsløs. Det er klart at foreldre kan være innblandet i barnas valg av ektefeller ved at man bistår med råd og erfaringer. Til en viss grad vil nok mange også prøve å påvirke ekteskapsvalget i en viss retning i tro om at man gjør

⁸⁹ Innst. O. nr. 106 (2002-2003) s. 11.

⁹⁰ Bredal (2006) s. 37.

⁹¹ Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlig begrensning i unges frihet (2013-2016) s. 9.

det for beste for vedkommende. Det er nok grunnlag for å si at definisjonene av arrangert ekteskap ikke gir en tilfredsstillende dekning av innholdet av denne typen ekteskap. I den videre fremstillingen legges det til grunn at arrangert ekteskap er avhengig av hvem som definerer det. Det avgjørende må være om partene oppfatter om de har et reelt valg. Her kan partene ha ulike oppfatninger. Det er forskjell på en som står “utenfor” og definerer en situasjon, enn den som selv opplever den. Noen av partene opplever arrangerte ekteskap og tvangsekteskap som to ulike situasjoner, noen mener det er helt det samme, da det ikke er klart nok hva som er av fri vilje eller tvang.⁹² Det er derfor grunnlag for å si at det helt klart er gråsoner mellom tvangsekteskap og arrangert ekteskap som tilsynelatende består av fri vilje. Dette er også en av grunnene til at arrangert ekteskap er et svært betent politisk tema. I en studie om arrangerte ekteskap – “Vi er jo en familie” – er trusler om utstøtelse og egeninitierte brudd med familien en realitet i noen av informantenes fortellinger, og er derfor aktive ingredienser i analysen av beslutningsprosessen rundt arrangerte ekteskap.⁹³ Dette taler for at ulike elementer av tvangsmidler forekommer også i de tilfellene som man potensielt kunne kalt for arrangerte ekteskap. Derfor kan det være uheldig å konstatere at slike ekteskap er lovlig. Definisjonene virker i tilfelle ikke spesielt vesentlig for den rettslige vurderingen.

Asland har hevdet at gapet mellom det frivillige og det som er tvang ikke bør være for stort.⁹⁴ Ved at vi tilnærmer oss tvangsproblematikken ut ifra et frivillighetsaspekt kunne det kanskje tenkes at de mindre åpenbare tvangssituasjonene kunne kommet frem i lyset.⁹⁵ I underrettspraksis har man tolket el. § 16 tredje ledd i lys av frivillighetsprinsippet i el. § 1b.⁹⁶ I en Høyesterettsdom blir det lagt til grunn som et utgangspunkt at retten til å bestemme hvem man skal gifte seg med er en grunnleggende menneskerettighet under henvisning til FN- og kvinnekonvensjonen, art. 23 og art. 16. nr. 1 bokstav b.⁹⁷ På bakgrunn av dette må det kunne stilles spørsmål ved om frivillighetsprinsippet i el. § 1b som er utledet av art. 23 og art. 16 nr. 1 bokstav b, kan tillegges vekt i tolkningen av strl. § 253.

⁹² Bredal (2006) s. 37.

⁹³ Bredal (2006) s. 18.

⁹⁴ Asland (2006) s. 24.

⁹⁵ Her er oppgaven i berøring med masteravhandling 02.05.2014 ved Charlotte Evjen Helgesen.

⁹⁶ TOSLO-2009-46765.

⁹⁷ Rt. 2006 s. 140 avsnitt 25.

Frivillighetsprinsippet i el. § 1b taler for at frivilligheten ved inngåelse av ekteskapet er total jfr. “egen fri vilje”, slik at ethvert ekteskap som bærer preg av å være inngått på bakgrunn av press og påvirkning er potensielt i strid med loven. Eksempelvis konstaterer B over en lang periode at A skal gifte seg med en bestemt type person, A bøyer seg etter Bs ønsker. Sett i lys frivillighetsprinsippet gir det inntrykk av at all form for press fra B er ulovlig. At A aldri har følt at hun har noe annet valg kan tale for at presset har også vært “utilbørlig”. Det å frata eller innskrenke en persons frie vilje kan være en stor krenkelse av den personlige integriteten og råderetten over egen kropp.

Bestemmelsen § 253 fremsetter et vilkår om tvang. Det kan derfor tenkes at det å bruke § 1b som rettskilde ved tolkningen av strl. § 253 ville føre til at terskelen for tvang ble senket slik at enhver form for påvirkning kunne rammes ettersom § 1b krever “fri vilje”. Imidlertid er det neppe noen automatikk i at det som ikke er av “fri vilje” også er klar tvang. En slik tilnærming til straffeloven ville fremstått som vilkårlig. Den høye strafferammen fastslår bestemmelsens alvorlighetsgrad og indikerer at den bare bør brukes i de mer grovere tilfellene. Teorien er også skeptisk til å bruke § 1b ved avgrensningen av tvangsbegrepet. Dette forklares med at både ugyldighetsreaksjon etter el. § 16 tredje ledd og strafferammen i strl. § 253 gir uttrykk for en vurdering som taler for å begrense anvendelsen til de mer kvalifisert alvorlig tilfellene.⁹⁸ Bruken av frivillighetsprinsippet i Høyesterettsdommen fra 2006 viser at det kan brukes som et utgangspunkt for å uttrykke alvorlighetsgraden av å tvinge noen inn i et ekteskap uten å gi prinsippet rettskildevekt. Poenget er nettopp å fremheve at et ekteskap kun skal inngås av to parter av egen fri vilje og at avvik, herunder tvang, ikke tolereres i norsk rett. Praksis og teori gir med andre ord ikke grunnlag for å anvende el. § 1b i tolkningen av tvangen etter § 253. Likevel har praksis vist at den kan fremlegges som et utgangspunkt for lovgivernes syn på straffverdigheten av det å tvinge noen inn i et ekteskap.

Strafferammen i § 253 er lik strafferammen for grov tvang, “fengsel inntil 6 år”. Tvangen er derfor alltid grov etter § 253, selv om dette ikke er presisert i bestemmelsen. Samtidig er terskelen lavere for straffbar tvang etter straffebudet om tvangsekteskap enn i den ordinære tvangsbestemmelsen.⁹⁹ En mulig forklaring på dette kan være at lovgiver ønsker å fremheve

⁹⁸ Holmøy/Lødrup/Asland (2013) s. 109.

⁹⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 138.

at valg av ektefelle er en grunnleggende menneskerett og at brudd på en slik rett er en krenkelse som medfører strenge reaksjoner.

En dom fra Oslo tingrett som gjelder strl. § 222 annet ledd, går inn på hvorvidt fornærmede var fratatt et vesentlig handlingsalternativ; å velge å ikke gifte seg. Det kom frem at jenta til en viss grad kunne få velge selv hvem det skulle være med, men det hadde ikke betydning i henhold til tvangen. At man innfinner seg med ekteskapet kunne heller ikke være avgjørende for tvangen.¹⁰⁰

4.4 Hvilke sosiale sanksjoner rammes av “utilbørlig press”?

Det er blitt nevnt over at ulike former for påvirkning, press og sosiale sanksjoner benyttes ved arrangerte ekteskap og at begrepet ikke gir grunnlag for å si om det faller utenfor straffebestemmelsen eller ikke. Tilfellene det er tale om i dette avsnittet begrenser seg til der gjerningspersonen slipper å ty til straffbare handlinger for å føre igjennom ekteskapet. I det følgende er det vesentlig å vurdere hvordan strl. § 222 annet ledd av 1902 bøter på eksemplet ovenfor der B ikke har foretatt noen ulovlig handlinger overfor A. Forklaringen er at det kan kaste et annet lys over dagens bestemmelse ettersom fremstillingen i straffebudet er endret og har fått en egen paragraf. Forarbeidene til straffeloven av 2005 gir uttrykk for at de ønsker å tydeliggjøre at sosiale sanksjoner som trusler om utestenging rammes av bestemmelsen.¹⁰¹ Mens forarbeidene til straffeloven av 1902 har vært veldig tilbakeholdne med å skille ut regelen i egen bestemmelse, samt at det har vært avgjørende at vilkåret om rettsstridig tvang må være oppfylt.¹⁰² Det er i tillegg lagt til grunn at trusler om sosial utestenging er et press som kan være så sterkt at det er rettsstridig, men at det skal mye til for at det er straffbart. Dette kan forklares med at departementet ikke nødvendigvis ønsker å utvide grensene for det straffbare, men vil fremheve at brudd på regelen har høy alvorsgrad i norsk rett.¹⁰³

¹⁰⁰ TDRAM-2005-55127

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 22 (2208-2009) s. 138

¹⁰² Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 12.

¹⁰³ Departementet uttaler dette i forbindelse med vedtakelse av bestemmelse om tvangsekteskap. Se nærmere i Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 13.

I mange av tilfellene hvor tvangsekteskapsproblematikken er reell, er barna oppdratt i et parallellsamfunn under en struktur der de har blitt fratatt muligheten til sosialisering utenfor familielivet. På den måten har de ikke utviklet fri vilje.¹⁰⁴ I tillegg er det en viktig del av kulturen at jenta er lydige, når det er slik familien bevarer æren. For det første indikerer dette at det finnes mange ulike former for påvirkning og grader av tvang. For det andre kan det tenkes at ulike kulturelle oppdragelser neppe bør være gjenstand for en straffbarhetsvurdering, men at det er innenfor foreldrenes handlefrihet. At B lenge konstaterer at A skal gifte seg med en innenfor kriteriene og aldri truer med sosiale sanksjoner kan neppe sies å være direkte straffbart. Dette ble diskutert i tingsrettsdommen til Rt. 2014 s. 204. Faren hadde innrømmet at han hadde prøvd å overtale datteren i henhold til tradisjonen og kulturen deres og ikke gjort noe lovstridig. Og det er klart at dette ikke kunne rammes av straffebestemmelsen alene. Imidlertid fortonte virkeligheten seg annerledes for fornærmede. Hun hadde fått høre daglig at hun skulle gifte seg, og at nektelse ville medføre skam og utestengelse av familien deres. Lojalitetskonflikten var svært vanskelig for fornærmede å håndtere og presset ble fremsatt bevisst om dette. I tillegg hadde faren ordnet aktivt med ekteskapsformaliteter. Tingretten fastslår at faren hadde utøvd “rettsstridig utilbørlig press” ved å forsøke å tvinge datteren inn i et ekteskap.¹⁰⁵ Høyesterett slutter seg til tingrettens vurdering. Det blir også presisert at gjerningspersonen ikke fremsetter trusler eller gjør noe direkte straffbart. Noen er kritiske til å anse den typen tilfeller skal kriminaliseres. MIRA-senteret har uttrykt at det er svært uheldig at dagens bestemmelse ikke inneholder et rettsstridsbegrep og at bestemmelsen kan fremstå stigmatiserende. Hensikten må være å sikre at terskelen for hvilke handlinger som anses straffbare ikke baseres på usaklige, stereotype og fordomsfulle oppfatninger av minoritetsfamiliers familiestruktur.¹⁰⁶

Trussel om selvmord var tilfellet i en dom fra Nedre Romerike tingrett. Trusselen ble fremsatt av broren som et middel for å få fornærmede til å forbli i et religiøst fundert ekteskap. Retten mente at en slik trussel ble rammet av § 222 første ledd. Andenæs mener at det er betenkelig at et slikt tilfelle skulle være rettsstridig. Bratholm/Matningsdal mener at det er rettsstridig

¹⁰⁴ Dette er blant annet konstatert av organisasjonen Human Rights Service. I høringsuttalelsen i Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 16 blir dette nevnt som en del av vurderingen av hvorvidt tvangsbegrepet fanger opp det reelle lovbruddet som tvangsekteskap kan være.

¹⁰⁵ Sitat fra Romsdal tingrett. Se TROMS-2012-146785.

¹⁰⁶ Høringssvar MIRA-senteret (2013) s. 3.

ettersom det er misbilliget av rettsordenen.¹⁰⁷ I dommen var det flere tiltalte, retten vurderte rettsstridigheten til handlingene av de innblandede. Moren hadde nevnt hvor galt det gikk med kvinner som nektet å gifte seg, retten mente det var klart rettsstridig. I tillegg hadde fornærmede blitt truet av ektefellens bekjente. Dette var også rettsstridig oppførsel. Dommen illustrerer, som nevnt tidligere, at det er totalen av atferden rundt fornærmede som gjør truslene straffbare. Teorien legger til grunn at handlingen som det trues med kan være rettsstridig og at forholdet rammes av lovens ord, men det virker ikke naturlig å anvende straff.¹⁰⁸ Forarbeidene legger også en slik oppfatning til grunn.¹⁰⁹ Når lovteksten er vag eller flertydig, må man legge vekt på reelle hensyn når straffbarhetsbetingelsene skal trekkes.¹¹⁰ Hvis broren alene hadde fremsatt trusselen om selvmord uten at de andre handlingene var til stede, om jentas alder var høyere og om hun var økonomisk selvstendig, ville vurderingen vært annerledes ettersom den er relativ. Selv om en slik trussel ville blitt betraktet som svært urimelig i en ekteskapsargumentasjon etter norsk målestokk, ville den ikke vært kvalifisert til straff om den forekom alene.

4.5 Sammenhengen mellom tvangen og “utilbørlig press”

Utgangspunktet for tvangsekteskapet er som nevnt at det skal foreligge tvang. Ikke all tvang er straffverdig. Det er nokså klart at tvangsmiddel som vold er straffbart. Ettersom løsningen ikke finnes utenfor straffebudet; på et annet rettsområde, er det en domstolsoppgave å avgjøre tvangens straffverdighet.

Den straffverdighet det siktes til her, gjelder graden av bebreidelse, herunder hvor grovt eller mindre grovt pressmiddelet er.¹¹¹ De nedre grensetilfellene ved tvangsekteskap som gjelder langvarig press – ofte som et ledd i oppdragelsen, påvirkning i form av samvittighet og skam, er forhold som nødvendigvis ikke er like graverende som vold. Spesielt hvis disse

¹⁰⁷ Se henholdsvis Andenæs (2008) s. 366 og Bratholm/Matningsdal (1995) s. 513.

¹⁰⁸ Andenæs (2008) s. 366.

¹⁰⁹ Se Ot.prp. nr. 51 (2002-2003) s. 11.

¹¹⁰ Eskeland (2015) s. 138.

¹¹¹ I Eskeland (2015) s. 140 sikter han til tre forhold: krenkelsens alvor, hvilken grad av skyld og den verdimeslige dom over handlingen. Andenæs (2004) derimot bruker graden av skyld som for å trekke en grense mellom skylden; hvorvidt handlingen hører under forsett eller uaktsomhet.

handlingene forekommer alene eller spredd ut over lang tid.¹¹² Mange foreldre bruker eksempelvis husarrest som sanksjon for brudd på “innetider”. Et middel som husarrest i barneoppdragelsen vil ikke direkte kvalifisere til straffbar tvang. Brukes denne typen midler for å svekke motstanden hos noen for å tvinge vedkommende inn i ekteskap, stiller saken seg annerledes. Ut ifra oppbyggingen av bestemmelsen kan man språklig sett være nær å innfri gjerningsinnholdet i straffebudet hvis en har gitt datteren eller sønnen husarrest for å få vedkommende til akseptere ekteskapet. Det avgjørende er om tvangen kan betraktes som så utilbørlig at det er naturlig å anvende straff på forholdet.¹¹³

Selve utøvelsen av tvangen fungerer i praksis også som en sikkerhetsventil for vilkårlig bruk av bestemmelsen. Årsakssammenhengen krever som nevnt at den utøvde tvang må føre til inngåelse av ekteskap. Dette skaper rettsikkerhet til en viss grad ved at all tvang ikke kan føre til at straffbarhetsbetingelsene er oppfylt, men bare den som fører til et faktisk ekteskap. Det er også blitt lagt til grunn at forsøk rammes, men som regel må det har vært ordnet med noen formaliteter, eventuelt forsøkt å tilordne dette.¹¹⁴ I de to Høyesterettsdommene på området ble siktede funnet skyldig i forsøk på tvangsekteskap og det var klart at ulike pressmidler i ulik alvorlighetsgrad bidro til at man kunne fastslå tvangen. Det er med andre ord en viss kvalifikasjon som må til for å konstatere tvang. For å angi en nærmere grensedragnings av § 253 kan det derfor være fruktbart å se på adressat for den utøvde tvangen; fornærmede, selv om straffebudets utforming retter seg mot gjerningspersonen.

Det er ingen automatikk i at mangel på fri vilje fører til rettsstridig tvang etter ekteskapslovgivningen og det kan neppe sies at manglende fri vilje skal utløse straffebestemmelsen om tvangsekteskap. Men likevel er det et premiss at det er ufrivillighet som ligger til grunn for å konstatere tvang. Derfor kan det argumenteres for at det bør foreligge en motvilje. Det var tilfellet i Rt. 2014 s. 204 – hvor datteren hadde uttrykt at hun ikke ville inn i ekteskapet og heller gifte seg som voksen med en hun var glad i. Det kan virke urimelig at man stiller krav til protester hos fornærmede. I praksis foregår mange av disse

¹¹² Det er selvsagt at disse forholdene kan være svært graverende når det har pågått over lang tid. Poenget er at vold over lenger tid kan ha alvorligere karakter strafferettslig sett. For øvrig er alle momentene hendelser fra konkrete dommer/saker.

¹¹³ Andenæs (2008) s. 368.

¹¹⁴ Se Rt. 2006 s. 140 og Rt. 2014 s. 240 hvor det i begge dommene er foretatt en eller flere *minstehandlinger* (min utheving) som forsøkt ledet til ekteskapsinngåelse.

situasjonene med få protester, man er fanget mellom sine egne interesser og frykten for å ødelegge familiens ære, som har et sterkt kulturelt bånd på ofrene. Det er klart at det kan danne bevismessig tvil. Samtidig kan det tenkes at en person i realiteten neppe går til det steg å anmelde sine nærmeste når de ikke er blitt tvunget inn i et ekteskap. Imidlertid kom dette på spissen i en dom fra Senja tingrett ved at man ikke fant straffeskylden tilstrekkelig bevist. Fornærmede hadde trukket sin forklaring om at hun var tvunget til å gifte seg gjennom press. I forklaringen påstod hun at begge foreldrene også hadde utøvet fysisk vold mot henne. Hun hadde en kjæreste som søkte asyl i Norge, og han var blant annet vitne til at hun var tvunget til å gifte seg. Fornærmede trakk sin forklaring da foreldrene ble pågrepet. I forklaringen til fornærmede var det mange elementer som gjorde forklaringen lite troverdig, motivet for de uriktige forklaringene var blant annet at hun ville ut av ekteskapet for å gjøre det enklere for kjæresten å få opphold, det ble heller ikke funnet bevist at foreldrene hadde utøvet vold. Foreldrene ble frikjent.¹¹⁵

Dette taler for at man må kunne stille et visst minimumskrav til fornærmede, uten at dette skal være strengt urimelig, men at fornærmede må kunne si eller vise at hun ble tvunget ut ifra hennes ståsted. Gitt at A i case 1 er 17 år, og synes det er greit å inngå et ekteskap som foreldrene har bestemt; selv om det her kan sies å være lav grad av autonomi, må dette kunne aksepteres ettersom presset er for gjennomsiktig. Vedkommende må kunne si at hun følte seg tvunget ved press til å akseptere ekteskapet – og om vedkommende ikke kan dette, vil det utilbørlige presset bli for vanskelig å bevise, og vil falle utenfor straffebudet. Selv om det objektivt sett foreligger et såpass urimelig press på fornærmede. Denne tvetydigheten i tvangsekteskapsproblematikken kan være vanskelig å fange opp av “press”.

På den annen side kan en si at der eksempelvis søskenbarn er drept fordi de nektet ekteskapet, kan manglende motstand hos fornærmede likevel bli fanget opp av straffebudet. Ettersom trykket om å bli drept er for stort til å gjøre motstand, kan det tale for at man må være forsiktig med å kreve bevis på motstand fra fornærmede. I tillegg må det også foreligge andre faktorer som indikerer at fornærmede har blitt tvunget eller forsøkt tvunget inn i et ekteskap. Eksempelvis at det har blitt ordnet med ekteskapspapirer, prøvd å verifisere ekteskapet eller

¹¹⁵ Dom avsagt i Senja tingrett 25.10.2013.

ordnet med utreisebilletter til hjemlandet.¹¹⁶ Det fremkommer ikke krav om noe slikt i dommene, men dersom en sak skal utløse tvangsvilkåret vil det være naturlig at foreligger enkelte, konkrete elementer som viser til at ekteskap er blitt inngått eller forsøkt inngått.

¹¹⁶ I begge dommene, Rt. 2006 s. 140 og Rt. 2014 s. 205 forelå det helt konkrete forhold som ledet inn til et ekteskap.

5. Avsluttende kommentarer

Av analysen foretatt over går det frem at strl. § 253 er en ytterligere presisering av § 222 annet ledd – hvor det i sistnevnte bestemmelse ikke kom godt nok frem hva slags type press som kunne rammes, selv om departementet var klar over utfordringen. I strl. § 253 står “utilbørlig press” som et selvstendig vilkår og på den måten tydeliggjør den at gjerningspersonen ikke trenger å gjøre noe i strid med rettsregler, men en handling som er i strid med forventet atferd på et område.

Tvangsekteskapet er bestående av en vid kulturell kontekst. Derfor kan det i mange tilfeller virke som rettslige standarder som “utilbørlig press” er treffsikkert uttrykk som fanger opp problematikken. På den annen side er det presset som skal vurderes av norske domstoler et langvarig press som er innbakt i en kollektiv- og familiestruktur. Dermed blir tvangen vanskelig å se, også av den potensielt fornærmede. Arrangert ekteskap er ikke i strid med norsk lov. Skillet mellom arrangert ekteskap og tvangsekteskap ligger i tvangen, enten fysisk eller psykisk, hvor den ene parten tvinges til å inngå ekteskap mot sin vilje. I min diskusjon rundt arrangert- og tvangsekteskap er funnene at det foreligger stor grad av sosial kontroll i begge tilfeller, og det kan være klare elementer av utilbørlig press. Ordlyden i “utilbørlig press” kan ramme de tilfellene som tilsynelatende går under definisjonen arrangert ekteskap, nettopp fordi disse ofte innebærer en stor grad av sosial kontroll hvor det kollektives hensyn kommer foran individets valg. Men dette kan være vanskelig å avdekke ettersom fornærmede må kunne si at det foreligger tvang. Dette kan forsterkes bevismessig der fornærmede ikke har gjort motstand. Forsøkets omfang kan også virke vanskelig å fange opp. I de to dommene som er gjennomgått er det klare handlinger som foretas for å lede inn i et ekteskap. Presset og tvangen om at man skal gifte seg kan være aktuelt lenge før man tilordner med et ekteskap. Disse tilfellene faller klart utenfor lovens område. Dette er elementer som taler for at denne typen kriminalitet trenger mer konkrete angivelser av den rettslige reguleringen. Det vil også sikre rettighetene til fornærmede ved at det tydeliggjøres når loven er på deres side.

Litteraturliste

Bøker og fagartikler

Andenæs, Johs. (2004): *Alminnelig strafferett*. 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Fredrik Rieber-Mohn. Oslo: Universitetsforlaget.

Andenæs, Johs. (2008): *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*. Ved Kjell. V. Andorsen. Oslo: Universitetsforlaget.

Asland, John (2006): "Innvandrerrelaterte utfordringer i nordisk familierett". *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* (FAB) nr. 1/2006 s. 17-36.

Bratholm, Anders (red.) og Magnus Matningsdal (red.) (1995): *Straffeloven med kommentarer. Anden del. Forbrydelser*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bredal, Anja (2006): *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.

Eskeland, Ståle (2015): *Strafferett*, 4. utg. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen (2015): *Frihet, forbrytelse og straff. En systematisk framstilling av norsk strafferett*. Bergen: Fagbokforlaget.

Holmøy, Vera, Peter Lødrup og John Asland (2013): *Ekteskapsloven med kommentarer, Bind I*. 3. utgave. Oslo: Gyldendal juridisk.

Kjerschow, P. (1930): *Straffeloven med kommentar*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Matningsdal, Magnus (2015): *Nytt i ny straffelov*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mæland, Henry John (2012): *Norsk alminnelig strafferett*. Bergen: Justian.

Røstad, Helge (1993): *Innkast i straffefeltet. Utvalgte emner i strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget.

Slettan, Svein og Toril Marie Øie (1997): *Forbrytelse og straff. Lærebok i strafferett*. Oslo: Tano Aschehoug.

Strandbakken, Asbjørn (2005): "Ugyldige ekteskap" *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* (FAB) 2005 s. 143-144 (leder).

Lover

- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10 Alminnelig borgerlig straffelov
(Straffeloven)
- 1991 Lov 4. juli 1991 nr. 47 Lov om ekteskap
(Ekteskapsloven)
- 2005 Lov 20. mai 2005 nr. 28 Lov om straff
(Straffeloven)
- 2008 Lov 15. mai 2008 nr. 35 Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her
(Utlendingsloven)

Forarbeider

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap.

Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet).

Ot.prp. nr. 100 (2005-2006) Om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.).

Ot.prp. nr. 35 (2004-2005) Om lov om endringer i likestillingsloven mv. (Gjennomføring av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2002/73/EF og innarbeiding av FN-konvensjonen om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner med tilleggsprotokoll i norsk lov).

Ot.prp. nr. 44 (1993-1994) Om lov om endringer i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap.

Ot.prp. nr. 100 (2005-2006) Om lov om endringer i ekteskapsloven og straffeprosessloven mv. (tiltak for å forhindre tvangsekteskap mv.).

Ot.prp.nr. 62 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.).

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven).

Ot.prp.nr. 51 (2002-2003) Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.).

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

Innstillinger

Innst. O. nr. 106 (2002-2003) Innstilling frå justiskomiteen om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.).

Rettspraksis

Rt. 1922 s. 73

Rt. 1971 s. 882

Rt. 1979 s. 1492

Rt. 1985 s. 58

Rt. 1986 s. 1095

Rt. 2002 s. 1707

Rt. 2006 s. 140

Rt. 2011 s. 1317

Rt. 2012 s. 1253

Rt. 2014 s. 205

Underrettspraksis

TDRAM-2005-55127

TOSLO-2007-167243

TOSLO-2009-46765

TROMS-2012-146785

TNERO-2013-205170

Sak nr. 13-142681MED-SENJ

Andre kilder

MIRA-Senteret (2013). *MIRA-Senterets hørings svar til høringsnotat om endring i straffeloven 1902 og straffeloven 2005*. Høringsuttalelse av 18. juni.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013). *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013-2016)*. Handlingsplan.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (2008). *Arbeidet mot tvangsekteskap - en veileder*.
http://www.imdi.no/globalassets/dokumenter/brosjyrer-og-ressurser/arbeid_mot_tvangsekteskap_net.pdf [Sisert 4. februar 2016]

Landinfo, *Afghanistan: Ekteskap (5. juni 2014)*.
http://www.landinfo.no/asset/2899/1/2899_1.pdf [Lest 1. februar 2016]

MIRA-Senteret (2013). *MIRA-Senterets hørings svar til høringsnotat om endring i straffeloven 1902 og straffeloven 2005*. Høringsuttalelse av 18. juni.

Årsrapport, *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2014)*
http://www.nyinorge.no/Documents/Rapporter/2015/Arsrapport_kompetanseteamet2014.pdf
[Sisert 9. mars 2016]

Røde Kors-telefonen for tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, 17.02.2016.